

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

**Panna Marie Klasová – kompenzační haptická
pomůcka**

**Virgin Mary Klasová - compensation haptic
aid**

Vypracovala: Tereza Hrabánková
Vedoucí práce: Mgr. Josef Lorenc

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 28. 4. 2017

.....
Tereza Hrabánková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu mojí diplomové práce Mgr. Josefu Lorencovi za jeho odborné rady a konzultace, které mi poskytoval v průběhu této práce. Dále bych ráda poděkovala rodině za jejich trpělivost a podporu po dobu celého studia.

Anotace

Diplomová práce s názvem Panna Marie Klasová – kompenzační haptická pomůcka je rozdělena na dvě části.

Teoretická část se v prvních kapitolách věnuje historii gotického malířství na našem území, dále krátce představuje vznik Českých Budějovic a mapuje vývoj klášterního kostela Obětování Panny Marie. Pojednává o deskovém gotickém obraze Panny Marie Klasové s přihlédnutím na jeho ikonografický a historický význam. Teoretická část dále blíže popisuje charakteristiku zrakových postižení a podává informace o této problematice.

Praktická část má za cíl přetvoření obrazu Panny Marie Klasové na kompenzační hmatovou pomůcku v podobě reliéfu.

Klíčová slova: gotický sluh, gotické malířství, České Budějovice, klášterní kostel Obětování Panny Marie, deskový obraz Panny Marie Klasové, kompenzační hmatové pomůcky

HRABÁNKOVÁ, Tereza. Panna Marie Klasová – kompenzační haptická pomůcka. České Budějovice, 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce Mgr. Josef Lorenc.

The Abstract

The thesis called Virgin Mary Klasová - the compensatory haptic aid is divided into two parts.

The theoretical part is devoted to the history of Gothic painting in the Czech territory. The work focuses on the history of the city České Budějovice and maps the development of the monastery Church of the Presentation of the Blessed Virgin Mary. She discusses the Gothic painting of Virgin Mary Klasová, taking into account its iconographic and historical significance. The theoretical part further describes the characteristics of visual impairments and gives information about its problems.

The practical part aims to transform the image of the Virgin Mary on a compensatory tactile aid in the form of a relief.

Keywords: gothic style, gothic painting, České Budějovice, Church of the Presentation of the Blessed Virgin Mary, painting of Virgin Mary Klasová, compensatory tactile aids

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 CHARAKTERISTIKA GOTICKÉHO SLOHU	11
1.1 Gotické malířství v Čechách.....	12
1.1.1 Malířství v období vlády Lucemburků.....	13
1.1.2 Malířská tvorba v období vrcholné gotiky.....	14
1.1.3 Období Krásného slohu.....	17
1.1.4 České malířství za vlády Jagellonců	19
2 VZNIK ČESKÝCH BUDĚJOVIC	21
2.1 Založení klášterního kostela Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích	23
2.1.1 Popis výzdoby klášterního kostela Obětování Panny Marie.....	24
3 OBECNÉ POZNATKY O MILOSTNÝCH OBRAZECH	27
3.1 Milostný obraz Panny Marie Klasové v Českých Budějovicích.....	28
3.2 Postup přípravy desky k malbě.....	30
4 OSOBY SE ZRAKOVÝM ZNEVÝHODNĚNÍM	31
4.1 Stručná klasifikace zrakových postižení.....	32
4.1.1 Druhy zrakových vad.....	34
4.2 Historie péče o nevidomé osoby	35
4.3 Vzdělávání nevidomých v průběhu dějin	36
4.4 Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením.....	39
4.5 Integrace žáka s postižením zraku do vzdělávacího procesu	40
5 VÝVOJ PÍSMATA PRO NEVIDOMÉ	43
5.1 Vznik Braillova písma.....	46
6 KOMPENZAČNÍ TYFLOPEDICKÉ POMŮCKY	49
6.1 Kompenzace zraku pomocí hmatu	52
II. PRAKTICKÁ ČÁST	55

7	NEVIDOMÍ A UMĚNÍ.....	56
7.1.1	Vnímání reliéfních obrázků.....	57
8	POSTUP PRÁCE PŘI ZPRACOVÁNÍ RELIÉFU PANNY MARIE KLASOVÉ...58	
	ZÁVĚR.....	60
	ZDROJE.....	61
	Seznam použité literatury	61
	Internetové zdroje.....	63
	SEZNAM PŘÍLOH.....	66
	PŘÍLOHY.....	67
I.	Obrazový materiál k teoretické části	67
II.	Fotodokumentace k praktické části	71
	ZDROJE PŘÍLOH.....	76

ÚVOD

Stěžejním tématem této diplomové práce je přetvoření gotické deskové malby Panny Marie Budějovické, jinak zvané Klasové, na haptickou pomůcku pro zrakově znevýhodněné osoby. Teoretická část se bude ve větší míře opírat o skutečnost, že deskový obraz vznikl v období gotiky. Proto bude charakteristice gotické doby a malířství věnována větší pozornost, nicméně stručně bude také popsán vznik města České Budějovice, který úzce souvisí se vznikem klášterního kostela Obětování Panny Marie, ve kterém se obraz nachází. Další kapitoly budou zaměřené na krátký popis samotného klášterního kostela a deskového obrazu. Poté se bude práce věnovat tématům spjatým s tyflopedií. Téma tvorby haptické pomůcky propojuje část teoretickou s částí praktickou, přičemž jejím cílem je transformovat obraz Panny Marie Klasové do reliéfní podoby a umožnit ho tak „vidět“ zrakově postiženým osobám.

Teoretická část se bude v první polovině nejprve krátce věnovat popisu gotického slohu, přičemž bude zaměřena především na malířství toho období na českém území. Stručně bude představeno několik nejvýznamnějších umělců a jejich díla napříč všemi obdobími gotiky u nás. Poté bude stručně popsán vznik Českých Budějovic a klášterního kostela Obětování Panny Marie s přihlédnutím na jeho výzdobu v interiéru. Další tři kapitoly budou zaměřeny na samotný obraz Panny Marie Klasové, jeho charakteristiku, ikonografii, historii a legendu. Historie bude zakončena kapitolou, ve které bude ve zkratce popsán postup přípravy desky ke gotické malbě. Druhá polovina teoretické části shrne v několika kapitolách problematiku související se zrakově znevýhodněnými jedinci. Tyto kapitoly budou orientované na obecný popis historie péče o nevidomé a kategorizaci zrakových vad. Dále se bude pozornost věnována speciálně-pedagogickému vzdělávání a integraci nevidomých žáků. V posledních kapitolách bude shrnuta historie a vývoj Braillova písma a kompenzačních pomůcek pro zrakově postižené.

Praktická část bude zaměřena na popis tvorby reliéfu, přičemž zde bude krátce popsán způsob vnímání reliéfního zobrazení hmatem. Výsledkem praktické činnosti bude reliéfní vyobrazení deskové gotické malby Panny Marie Klasové, jehož hlavními nositeli významu jsou obilné klasy, které budou modelovány s nadsazenou velikostí pro lepší hmatové vnímání. Díky plasticitě

a gotické kontrastní syté barevnosti je obraz vhodný pro přetvoření na haptickou pomůcku a splnění tématu a cíle této práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA GOTICKÉHO SLOHU

Gotickému slohu předcházela ve středověku sloh románský, na který gotika později volně navázala. Gotika tedy vznikala již na konci románského slohu, a to kolem roku 1140 a trvala až do 15. století.¹ V českých zemích se objevila o něco později a také trvala déle, a to až do doby, kdy ve Francii a v Itálii již začínala renesance, tedy do počátku 16. století.² Oproti již zmíněnému slohu románskému, který působil stroze a těžkopádně, se zdály být přístupy a myšlenky v gotickém slohu nové a revoluční. Vznik gotiky můžeme lokalizovat do severní Francie, odkud se také šířila dále do Evropy. V tomto slohu vznikla řada významných uměleckých děl, jak v malířství, sochařství, grafice, užitém umění, tak také v architektuře.³

V této době také postupně docházelo k velkému rozvoji společenského a hospodářského života. Vznikala nová města, kde vedle sebe žili šlechta, dvořané a měšťané.⁴ K vývoji gotiky přispěl vznik tzv. hutí (například Parlérova huť), kde se shromažďovali umělci z různých oborů, kteří byli dříve označováni spíše jako řemeslníci. Ti si své řemeslo předávali z generace na generaci a udržovali si svůj vnitřní systém.⁵ Svě postavení posilovala také církev, která prostřednictvím svých mnišských řádů šířila gotický sloh a jeho myšlenky dále do Evropy.⁶

Název „Gotika“ původně označoval kritické hodnocení předchozí tvorby Gótu, která byla chápána jako barbarská, přičemž ve Francii se sloh označoval jako tzv. „styl ogival“ neboli sloh lomený.⁷ Název lomený získal především proto, že stavitelé, tedy architekti, upustili od stavění silných a mohutných zdí a pomocí oblouků, křížených žeber, štíhlých pilířů a hlavně složitých výpočtů dovedli postavit katedrálu, která byla mnohem vyšší než doposud známé katedrály a umožňovala kombinaci kamene a velkých skleněných výplní, které

---

¹ Srov. GLENN, Martina. Gotika. In: *ARTMUSEUM.CZ* [online]. 509 01 NOVÁ PAKA, 2008 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=67

² Gotika. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Gotika>

³ Srov. [Tamtéž]

⁴ Srov. LAKOMÝ, Zdeněk. *Architektura*. 4123. Bratislava: Alfa, n. p., 1969. ISBN 63-358-69. s. 61.

⁵ *Archizone.cz* [online]. 2015 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: <http://www.archizone.cz/stavebni-slohy/gotika/>

⁶ Srov. GLENN, Martina. Gotika. In: *ARTMUSEUM.CZ* [online]. 509 01 NOVÁ PAKA, 2008 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=67

⁷ Srov. LAKOMÝ, Zdeněk. *Architektura*. 4123. Bratislava: Alfa, n. p., 1969. ISBN 63-358-69. s. 61.

nesly jeden ze znaků gotického slohu, totiž lomený oblouk.⁸ Za první gotickou katedrálou je označována stavba opatství v Saint-Denis, jako další můžeme zmínit katedrálou v Chartres nebo například Notre Dame v Paříži. V každé zemi architekti přistupovali ke svým dílům odlišně a upřednostňovali jiné stavební prvky, kterými jsou dnes katedrály charakteristické. Za hlavní gotické prvky v architektuře můžeme považovat celkové odhmotnění staveb, prosvětlení, vertikality (přiblížení k bohu), vnější a vnitřní opěrný systém, ozdobné prvky a již zmíněný lomený oblouk.⁹ Gotický sloh se tedy projevil především v architektuře, kde kromě honosných katedrál vznikaly také stavby, jako jsou například mosty, hrady, opevnění, měšťanské a lidové domy nebo radnice. Vznikaly nové budovy sakrální i světské, nebo byly předělávány či různě ozdobovány stavby románského původu.¹⁰

Později se o gotické architektuře zmiňuje také kritik italského původu, který píše: *„Tento způsob vynalezli Gótové, neboť potom, co zničili starodávné stavby a ve válkách usmrtili architekty, zbyli jen ti, kteří stavěli v tomto stylu. Zalomili oblouky svých staveb a zaplavili celou Itálii tímto znesvařováním staveb tak, aby žádná z nich neměla svůj styl. Kéž Bůh ochrání všechny své země před takovými nápady a takovým stavebním stylem!“*¹¹

1.1 Gotické malířství v Čechách

Malířství se v českých zemích rozvíjelo o něco později než v zemích západních. Z počátku se k nám z okolí dostávalo zřejmě přes Německo, zejména pak přes Porýní, prostřednictvím osadníků, kteří rozvíjeli svá řemesla a které k nám povolal král Karel Veliký. Inspirací jim byla díla ze západoevropských měst, jako byla Paříž, Benátky nebo Bologna. Dále lze uvést například anglické žaltáře, sbírky a příručky pro umělce různých oborů, například náčrtník architekta

---

⁸ Srov. GOMBRICH, E. *Příběh umění*. Vyd. 2., rev., v MF a Argu 1. Překlad Miroslava Tůmová. Praha: Mladá fronta, 2001, 683 s. s. 184.

⁹ Srov. Gotika. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Gotika>

¹⁰ Srov. GLENN, Martina. Gotika. In: *ARTMUSEUM.CZ* [online]. 509 01 NOVÁ PAKA, 2008 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=67

¹¹ Srov. [Tamtéž]

pocházejícího z Francie Vilarda de Honcourt. V některých případech jsou patrné ještě byzantizmy a doznívající románský sloh.¹²

Vývoj malířství se v průběhu staletí a vlády panovníků stále vyvíjel, přičemž ve svých počátcích, to jest za doznívající vlády Přemyslovců, byl u nás patrný především díky stavbě nových klášterů, které byly centrem vzdělanosti, především pak co se týče řádu cisterciáků. V těchto klášterech vznikaly různé iluminované rukopisy a skriptoria, jež byla charakteristická svojí bohatou ornamentální a ikonografickou výzdobou a jež nám kromě náboženských témat podávají také informace o životě tehdejší společnosti. Z těchto děl lze zmínit například antifonář a žaltář rajhradský (k. r. 1323).¹³ Z období rané gotické malby bychom neměli opomenout také malbu nástěnnou, která se vyznačuje spíše kresebným stylem a výraznou obrysovou linií. Z těchto maleb uveďme nástěnné malby v kostele sv. Jana Křtitele v Janovicích nad Úhlavou (1300 – 1310), výjev v johanitské komendě ve Strakonických (kol. r. 1310) nebo motivy zemřelých na náhrobních kamenech, jako například v klášteře sv. Anežky České v Praze.¹⁴ Gotické malířství bylo silně ovlivněno konvencemi své doby.¹⁵

1.1.1 Malířství v období vlády Lucemburků

Když se vlády roku 1310 ujali Lucemburkové, stály v popředí kulturního dění hlavně benediktýnské kláštery. Důležitou roli sehráli také donátoři a objednavatelé umění ze šlechtických rodin, jako byli například Vilém Zajíc z rodu Vítkovců nebo královna vdova Eliška Rejčka. Další významnou osobností byl biskupa mecenáš Jan IV. z Dražic, který do Čech ze svých cest přivezl množství uměleckých děl, ale především také zručné umělce a architekty z Francie, a nechal postavit augustiniánský klášter v Roudnici nad Labem. Z tohoto období zřejmě pochází nejstarší desková malba u nás, Fragment roudnického polyptychu.¹⁶

Z knižních maleb bychom mohli zmínit Pasionál Abatyše Kunhuty (1320-1321), jehož autorem je zřejmě Kolda z Koldic a který nebyl nikdy

---

¹² Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. Str. 19. – 20.

¹³ Srov. [Tamtéž] s. 20. – 24.

¹⁴ Srov. [Tamtéž] s. 20. - 21.

¹⁵ Srov. GLENN, Martina. Gotika. In: *ARTMUSEUM.CZ* [online]. 509 01 NOVÁ PAKA, 2008 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=67

¹⁶ Srov. [Tamtéž] s. 27. – 28.

dokončen. Na začátku 14. století se také začínají psát tzv. „Bible imageé“, tedy obrázkové bible nebo také „bible chudých“, které jsou z velké části pouze ilustrované. Z takových bychom mohli uvést například Liber Depictus nebo Velislavovu bibli (viz. Přílohy I., obr. 1), která kromě přibližně 750 kreseb zahrnuje také vyobrazení svého objednavatele. Tyto bible líčily většinou události ze Starého i Nového zákona, Zvěstování, Posledního soudu, pašijové cykly nebo také pověst o sv. Václavu. Na těchto biblích pracovalo vzhledem k rozdílnému výtvarnému vyjádření zřejmě více autorů.¹⁷

Kdo si nemohl dovolit ilustrovanou bibli, mohl výše zmíněné náměty obdivovat v kostelích a rychle se rozrůstajících farnostech ve formě pásovitě uspořádaných nástěnných maleb. Objevují se zde jak motivy sakrální, světské, tak také votivní a ornamentální. V kostele sv. Mikuláše v Ševětíně jsou k vidění nástěnné malby s tématem sv. Jiří bojujícího s drakem nebo Panna Marie Ochránitelka, které jsou svým výtvarným provedením podobné malbám knižním a jsou inspirované stylem poklasické francouzské gotiky. Další nástěnné malby pochází z kostela sv. Mořice, kde se mísí kombinace kresebného stylu inspirovaného francouzským stylem a nástěnné malby inspirované italským výtvarným stylem, což bylo v té době něco velice ojedinělého, protože italský styl a smysl pro plasticitu a objemovost měl teprve přijít.¹⁸

1.1.2 Malířská tvorba v období vrcholné gotiky

S usednutím krále Karla IV. na trůn se pojí velký kulturní a politický rozvoj země. Zcestovalost krále a spolupráce s významnými osobnostmi doby nesla své ovoce po stránce výtvarně kulturní. Rozvíjela se malba nástěnná, desková i knižní. Z této doby jsou nám známa některá jména významných umělců. Z počátku Karlovy vlády tvoří Mistr Vyšebrodského oltáře ještě v linearizujícím stylu inspirovaném francouzským stylem. Plasticitu a smysl pro objem se poté snaží vyobrazit ve svých dílech Mistr Theodorik. Následně se začíná objevovat

---

¹⁷ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002 Str. 28. – 31.

¹⁸ Srov. [Tamtéž] s. 29. – 32.

tzv. krásný styl plný půvabných a ladných tvarů, ve kterém tvoří Mistr Třeboňského oltáře.¹⁹

V tomto období se začíná plně rozvíjet gotická desková malba. Zobrazovala se především mariánská tematika, pašijové výjevy, nebo portréty donátorů, přičemž z počátku jen na jednu desku a až později na tzv. diptych se dvěma křídly desek a triptych se třemi. Vprostřed se většinou nacházela Madona. Dále se na obrazech nacházela i různá zvířata, věci, plody a rostliny, většinou jako symbolické atributy, například ptáček představující Kristovo utrpení. Zobrazování Madony se rozšířilo a vnikla jich tak celá řada. Jde o tzv. české milostné Madony, jako například Madona mostecká, později Madona zbraslavská, strahovská nebo vyšehradská. První zmíněná Madona vznikla sloučením byzantských a severoitalských prvků.²⁰ Malíři byli pojmenováni později většinou podle místa nalezení jejich děl, ve své době působili v anonymitě.²¹

Deska byla obvykle vysušena, klížena a někdy potažena plátnem. Výrazovým prostředkem byla většinou tempera, někdy jako například u Mistra Theodorika i přidavek oleje, dále byla zlacena a různě zdobena ornamenty a v případě vyobrazení Panny Marie a Krista také drahými kameny. Později se přidávaly také reliéfní vyobrazení a textový doprovod. Desky se v některých případech zdobily i z rubové strany.²²

V klášteře ve Vyšším Brodě bylo nalezeno 9 deskových maleb od autora, který byl později po tomto klášteře pojmenován jako Mistr Vyšebrodského oltáře. Tento cyklus obsahoval výjevy, jako jsou Kristus na hoře Olivetské, zvěstování, ukřižování, nanebevzetí, narození Páně nebo klanění tří králů. Tyto výjevy tedy byly spojeny s křesťanskými svátky. K dílům tohoto umělce bychom mohli přiřadit také Madonu z Veverčí nebo Madonu z Říma (viz. Přílohy I., obr. 2). Tyto Madony byly ojedinělé vyobrazením postavy s čelenkou a korunkou na hlavě a také vyobrazením Ježíška, který drží palec Madoniny ruky.

Asi nejznámějším umělcem, jehož jméno je nám známo z dobových záznamů, byl již zmíněný Mistr Theodorik. Ten se stal dvorním malířem Karla IV., který ho pověřil výzdobou kaple sv. Kříže na Karlštejně. Mistr tak mezi lety 1360-1364 zhotovil se svými učenci 129 deskových obrazů. Tento umělec se

---

¹⁹ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002 s. 48. – 53.

²⁰ Srov. [Tamtéž] s. 50. – 55.

²¹ Srov. GLENN, Martina. Gotika. In: *ARTMUSEUM.CZ* [online]. 509 01 NOVÁ PAKA, 2008 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=67

²² Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002 s. 50. – 53.

proslavil také díky svému uměleckému „měkkému“ stylu.²³ „Mistr Theodorik byl představitelem měkkého slohu, přinášejícího do českého prostředí italské i frankovlámské podněty. Byl vůdčí osobností české gotické malířské školy 2. poloviny 14. století, kterou obohatil o svůj odvážný a jasný styl plný výrazných barev a linií. Mistr Theodorik dokázal výjimečným způsobem používat světlo a stín, dokázal vytvořit iluzi nekonečného prostoru, což bylo na svou dobu v českém umění zcela unikátní.“²⁴ Zobrazováni byli světci, mučedníci, apoštolové, evangelisti, prorokové, panovníci atd. Zvláštností těchto obrazů byl rám, na kterém se v některých případech nacházela malba a ve kterém byly uschovány ve speciální zásuvce také ostatky vyobrazených. Bohatě zdobené prostory hradu byly určeny právě k uchování relikvií. Měly zde být uloženy relikvie, které souvisely s Kristovým utrpením, jako například část Kristova kříže nebo trn z jeho koruny.²⁵

Inspirací byl Theodorikovi zřejmě tzv. Mistr Lucemburského rodokmene. Ten vytvořil do dnešní doby nedochovaný cyklus nástěnných maleb vyobrazující předky Karlovy. O tomto rodokmenu se našly písemné záznamy pouze v dochovaných renesančních kronikách a jejich následných kopiích, podle kterých byl originál vytvořen někdy kolem roku 1356. Mistr Lucemburského rodokmene bývá spojován s nástěnnou výzdobou hradu Karlštejn, například s malbami v kostele Panny Marie, ve kterém byly nalezeny nástěnné malby apokalyptických jezdců.²⁶ Karel IV. nechal mimo jiné malbami vyzdobit kapli sv. Václava v katedrále sv. Víta, Sázavský benediktinský klášter nebo Emauzský klášter, v jehož ambitu se malby našly. V této době byly nástěnnými malbami zdobeny menší kostely, jako například kostel v Dolním Bukovsku, kostel sv. Klimenta na Levém Hradci nebo klášterní kostel dominikánů v Českých Budějovicích, kde se našel výjev Madony z let 1365–1370.²⁷

Založením Karlovy univerzity roku 1348 dosáhla vyššího rozvoje úroveň vzdělanosti a s tím související knižní malířství. Zvýšil se počet kodexů, biblických i duchovních sborníků, traktátů a také iluminovaných rukopisů vznikajících v tzv. skriptoriích. Ve skriptoriu Arnošta z Pardubic zřejmě vznikla tzv. Bible muzea v Nise (r. 1354). Další osobnost, kterou bychom mohli jmenovat, byl kancléř Jan ze Středy, který umožňoval iluminátorům vzdělání v jejich oboru,

²³ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002 s. 59.

²⁴ GLENN, Martina. Mistr Theodorik. In: *ARTMUSEUM.CZ* [online]. Nová Paka: Martina Glenn, 2008 [cit. 2017-01-22]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=594

²⁵ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. s. 57. - 59.

²⁶ Srov. [Tamtéž] s. 57.

²⁷ Srov. [Tamtéž] s. 57 – 63.

ovlivnil další vývoj knižní malby a v jeho skriptoriu vznikl cestovní brevář Jana ze Středy (r. 1360).²⁸

1.1.3 Období Krásného slohu

Období vlády Václava IV. (1378–1419) se neslo v politickém, církevním i duchovním rozkolu. Panovník měl s církví neshody, ale církev měla spory také v rámci své instituce. V důsledku toho se začaly šířit myšlenky reformního hnutí, které byly směřované především na univerzitu a německé mistry, kteří zde působili. Mezi nejznámější reformátory patřil Jan Hus nebo Tomáš Štítiny ze Štítného. Po konfliktu s církví vydal Václav IV. roku 1409 Dekret Kutnohorský, po jehož vydání německí mistři z Prahy odcházejí. Po upálení mistra Jana Husa v roce 1415, proti čemuž protestoval i sám Václav, a po svržení konšelů z oken Novoměstské radnice v roce 1419 byli jmenováni noví správcové města, mezi něž patřil také Jan Žižka z Trocnova. Mezitím už ale papež Martin V. vyhlásil křížovou výpravu proti Čechům a lid se rozdělil na tzv. „Pražany“ a „Tábority“. Zřejmě v důsledku veškerého dění postihla krále Václava IV. mozková příhoda a roku 1419 zemřel.²⁹

Tyto události však neměly vliv na vývoj umění. Plně se rozvíjí tzv. krásný styl a naše země se stává jedním z významných Evropských center tohoto stylu.³⁰ Historik Jan Royt uvádí: *„Z ducha doby osvíceného vládce Karla IV. vyrostl „krásný sloh“ – unikátní pro duchovní, ladné postavení Madon, ale třeba také „oživení“ dvourozměrného obrazu tím, že umělec použil „stín vržený v krajině, nebo napětí mezi duchovní postavou a naturalisticky zpodoběnou krajinou.“*³¹ A ve své knize pak píše: *„Jde o zvláštní spojení smyslově uchopitelné krásy s krásou ideální. Krásný styl se odvrací od naturalismu theodorikovského stylu k ideálním krásným formám.“*³²

Za nejvýznamnějšího umělce období krásného slohu je považován Mistr Třeboňského oltáře, pojmenovaný po třech deskových oltářních malbách

²⁸ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. s. 63. – 64.

²⁹ Srov. [Tamtéž] s. 85. – 86.

³⁰ Srov. [Tamtéž] s. 86.

³¹ MAREŠOVÁ, Milena M. a Karel KRATOCHVÍL. Mistr, který vytvořil krásný sloh. In: *Český rozhlas: Vltava*[online]. Praha 2: Český rozhlas, 2013 [cit. 2017-01-22]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/mozaika/literatura/_zprava/mistr-ktery-vytvoril-krasny-sloh--1292603

³² ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. Str. 86.

nalezených v klášterním kostele augustiniánů kanovníků v Třeboni. Jde o cyklus pašijových výjevů, kde autor využil kombinaci světla, stínu a výrazné barevnosti. Například obraz Zmrtvýchvstání (viz. Přílohy I., obr. 3). Opomenout bychom neměli ani Mistra Rajhradského oltáře, který vytvořil 5 oltářních desek s pašijovými výjevy. V malířství se objevuje také nový typ mariánského zobrazení Madony, tzv. assumpta.³³ Jde o výjev nanebevzetí Panny Marie, která je vyobrazena jako stoupající k nebesům, přičemž je nesena na oblaku, který podpírají andělé.³⁴

Krásný sloh v Čechách doznívá ještě v období husitských válek. V tomto období se vztahy s Evropou zcela přerušily, což mělo za následek znatelný úpadek malířské tvorby. Objevuje se dokonce kritika umění. Středem uměleckého dění se stávají města v jižních Čechách, kde se stále ještě projevoval zájem donátorů o deskovou i nástěnnou malbu. Nové inspirace se českým umělcům později dostává z Německa. To se projevilo v díle Mistra Svatojiřského oltáře, který svými malbami vyzdobil kromě kláštera sv. Jiří na Pražském hradě například Smíškovskou kapli v Chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře.³⁵

Díky postupnému zdokonalování knihtisku se pozornost soustředí také na písmo, knižní malbu a grafiku. S příchodem knihtisku většinou nevznikaly tak bohatě zdobené a iluminované rukopisy jako za vlády Karla IV., byly ovšem dostupné a srozumitelné většímu okruhu společnosti. Z dob husitských se nám zachovala například Bible martinická, která svou bohatou iluminací představuje výjimku. Biblické iluminované rukopisy vznikají i po husitských válkách. Z nich můžeme vyzdvihnout zejména breviář Hanuše z Kolowrat, graduál Kutnohorský nebo Kolínský antifonář. Tato díla vznikla v dílně iluminátora Valentina Noha a je v nich patrný vliv německé grafické tvorby. Další významným rukopisem je olomoucká právní kniha Václava z Jihlavy, ve které je vyobrazeno zasedání městské rady, nebo modlitební kniha krále Ladislava Pohrobka, ve které je zachycen králův portrét při modlitbách.³⁶

---

³³ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. s. 89. – 108.

³⁴ Srov. TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). s. 23.

³⁵ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. s. 108. – 109.

³⁶ Srov. [Tamtéž] s. 90. – 110.

1.1.4 České malířství za vlády Jagellonců

Před nástupem prvního Jagellonce na trůn byl zvolen vladařem českých zemí Jiří z Poděbrad. Ten se pokoušel znovu navazovat zpřetrhané kontakty s Evropou a zajistit tak obyvatelům znovu blahobyt a možnost hodnotného kulturního, společenského a politického rozvoje České země. Jeho snahy trvaly do roku 1471, kdy panovník umírá a na jeho místo nastupuje Vladislav Jagellonský, zvaný Vladislav II. Jagellonský. Za jeho vlády se Čechy konečně začaly vzpamatovávat ze své krize po zničujících husitských válkách a rozvíjet vztahy s Evropou. To se odrazilo také v umění, především v architektuře.³⁷ V malířství se objevil vliv způsobu malby norimberské, kolínské, vídeňské, nebo také nizozemské. V této době se malířské umění snaží navracet k předchozím tradicím malby za vlády Lucemburků, a to především z ikonografického a kompozičního hlediska. Jednalo se o tzv. „renovatio regni“.³⁸

Za nejvýznamnějšího malíře období pozdní gotiky je považován Mistr Litoměřického oltáře, který své jméno dostal podle šesti deskových maleb zdobících kostel v Litoměřicích, vytvořených v letech 1502–1505. Tento malíř po svém vyučení a založení vlastní dílny pracoval ve službách Vladislava II. Jagellonského, a to až do jeho smrti. Při své práci se inspiroval díly italských a nizozemských malířů, která propojil se stylem českým. Byl u něj patrný vliv počínající renesance, především ve způsobu modelování postav, portrétů a zobrazování krajiny. V letech 1505–1510 pracoval na malbách určených k výzdobě Strahovského oltáře, přičemž z původního triptychu se zachovaly dvě desky, a to vyobrazení s výjevy Kristova dětství a malba Navštívení Panny Marie. Mistr Litoměřického oltáře se svojí dílnou pracoval také na výzdobě části oltáře ve svatováclavské kapli v chrámu sv. Víta.³⁹ *„Nejvýznamnějším dílem Mistra Litoměřického oltáře je jeho oltář v Litoměřicích, který vznikl kolem roku 1505. Z křídlového oltáře se do dnešní doby zachovalo osm desek: Kristus na hoře Olivetské, Navštívení Panny Marie, Narození Páně, Kristus před Kaifášem,*

³⁷ Srov. ŠTOCHL, Michal. *České gotické výtvarné umění a jeho význam pro osobní rozvoj člověka*. České Budějovice, 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D. s. 10. -11.

³⁸ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. s. 115. – 116.

³⁹ Srov. GLENN, Martina. Mistr Litoměřického oltáře. In: *ARTMUSEUM.CZ: Domovská stránka Umělecké směry Muzea a galerie* [online]. Nová Paka: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=593

*Bičování Krista, Korunování trním, Nesení kříže a Ukřižování. Celý oltář působil velmi vznešeně a jeho postavy byly důstojně zamyšlené.*⁴⁰ (viz. Přílohy I., obr. 4.).

Zásadní význam pro rozvoj malířství měly především objednávky donátorů, šlechty a různých panovnických rodů. Malířsky zdobeny byly nejen kostely, ale také hrady, šlechtické paláce, dokonce i měšťanské domy. Objednavatelé, především pak šlechta, se podíleli také na rozvoji malby knižní. Jednalo se o různé iluminované rukopisy, modlitební knihy a bible. Rozvojem knihtisku se rukopisy staly dostupné širšímu okruhu lidí a díky různým cestám byly knihy přinášeny z ciziny do Čech. Malířem, který se zabýval ilustrací, byl například iluminátor Litoměřického graduálu nebo Jeníček Zmílelý z Písku, jenž kolem r. 1500 ilustroval Jenský kodex.⁴¹

---

⁴⁰ GLENN, Martina. Mistr Litoměřického oltáře. In: *ARTMUSEUM.CZ: Domovská stránka Umělecké směry Muzea a galerie* [online]. Nová Paka: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=593

⁴¹ Srov. ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. s. 118. - 121.

2 VZNIK ČESKÝCH BUDĚJOVIC

Vznik královského města České Budějovice se datuje zřejmě až na počátek 13. století. V té době vznikla první osada založená Budivojem ze Železnice, který byl šlechtického rodu. První a asi jediná písemná zmínka o založení města je zaznamenána na staré latinské listině. Samotné město vzniklo na soutoku řek Vltavy a Malše a jeho budování začalo v roce 1265. Město založil ho král Přemysl Otakar II., a to na velmi výhodném a strategickém místě v okolí obchodních cest. To městu později umožnilo rychlý hospodářský růst.⁴² Společně se založením a budováním města vznikalo také městské opevnění a zároveň byla založena nejstarší historicko-umělecká památka v Českých Budějovicích, dominikánský klášter s kostelem Obětování Panny Marie (viz. Přílohy I., obr. 5).

Urbanismus města byl rozsáhlý a svými pravoúhlými ulicemi velice podobný rozložení ulic ve středověkých severoitalských městech.

Město bylo Přemyslem Otakarem II. založeno z důvodu upevňování královského vlivu v jižních Čechách, kterým v té době vládli Vítkovci, později Rožmberkové. Mezi městem a rodem Rožmberků panovaly napjaté vztahy. To se změnilo až v 17. století, kdy Petr Vok z Rožmberka na svoje vlastní náklady oprostil město od plenění pasovských vojsk, která do města vtrhla roku 1611, což byla pro město jedna z prvních pohrom.⁴³

Ve 14. století se za vlády Karla IV. město díky panovníkovým nařízením a vyhláškám začalo postupně rozvíjet. Největší vliv na chod města ale neměl král, nýbrž samotní měšťané. Během husitských válek, kdy vojsko táhlo jižními Čechami, zůstalo město díky svému opevnění téměř nedotčené, a tak se mohlo dále v 15. a 16. století zdokonalovat.⁴⁴ „*Za husitských válek i v době reformace zůstalo město jako jedno z mála v českých zemích převážně katolické. Od roku 1785 je sídelním místem založené českobudějovické diecéze.*“⁴⁵ Díky těžbě stříbra,

---

⁴² Srov. FOJTÍK, Oldřich. Historické Budějovice: Historické Budějovice. In: *Historické Budějovice: Historické Budějovice* [online]. [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.historickebudějovice.cz/>

⁴³ Srov. VisitBohemia.cz: VisitCeskeBudejovice.cz. *VisitBohemia.cz: VisitCeskeBudejovice.cz* [online]. Vydavatelství MCU s.r.o., Nádražní 230, 381 01 Český Krumlov [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.visitceskebudejovice.cz/cz/historie-mesta-ceske-budejovice-do-17-stoleti/45/>

⁴⁴ Srov. VisitBohemia.cz: VisitCeskeBudejovice.cz. *VisitBohemia.cz: VisitCeskeBudejovice.cz* [online]. Vydavatelství MCU s.r.o., Nádražní 230, 381 01 Český Krumlov [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.visitceskebudejovice.cz/cz/historie-mesta-ceske-budejovice-do-17-stoleti/45/>

⁴⁵ ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. 1. České Budějovice: Bohumír NĚMEC-VEDUTA, 2006. s. 36.

pivovarnictví, rybářství a obchodu se solí se Českým Budějovicím dařilo po finanční stránce velice dobře a ve městě přibývaly nové renesanční stavby, jako například Černá věž.

Město žilo poměrně klidně i během třicetileté války v letech 1618–1648. Zřejmě díky svému opevnění se České Budějovice staly v této době ochránci korunovačních klenotů, které byly ukryty v azylu kostela Sv. Mikuláše.⁴⁶

Druhá a největší pohroma pro město přišla v roce 1641, kdy propukl požár, který pohltil více než polovinu domů ve městě.⁴⁷ Následující desetiletí probíhala v duchu oprav v barokním slohu. Bylo vystavěno mnoho staveb církevních - mezi nimi také českobudějovické biskupství, které bylo založeno roku 1785.⁴⁸

Roku 1832 byla dostavěna první koněspřežní železnice vedoucí mezi městy České Budějovice a Linec. Dnes jsou její pozůstatky vedeny jako národní kulturní památka. V 19. století město vzkvétalo díky novým průmyslovým odvětvím, jako bylo strojírenství nebo zpracování dřeva a papíru.⁴⁹

Postupně se město otevřelo, zrušily se městské brány a vybudovaly se parky a promenády, čímž se město více propojilo nejen s přilehlými obcemi, ale především se světem samotným.⁵⁰ *„Počátek dvacátého století byl stále ve znamení růstu, poznamenaného až oběma světovými válkami. Po druhé světové válce byla založena dnešní Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity a město zaznamenalo další rozvoj. Do devadesátých let minulého století se počet obyvatel zdvojnásobil.“*⁵¹

---

⁴⁶ Srov. ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. 1. České Budějovice: Bohumír NĚMEC-VEDUTA, 2006. s. 30.

⁴⁷ Srov. VisitBohemia.cz: VisitCeskeBudejovice.cz. *VisitBohemia.cz: VisitCeskeBudejovice.cz* [online]. Vydavatelství MCU s.r.o., Nádražní 230, 381 01 Český Krumlov [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.visitceskebudejovice.cz/cz/historie-mesta-ceske-budejovice-do-17-stoleti/45/>

⁴⁸ Srov. FOJTÍK, Oldřich. Historické Budějovice: Historické Budějovice. In: *Historické Budějovice: Historické Budějovice* [online]. [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.historickebudejovice.cz/>

⁴⁹ Srov. Czechtravels.com: České Budějovice. *Czechtravels.com* [online]. [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: http://czechtravels.sweb.cz/Mesta/ceske_budejovice.htm

⁵⁰ Srov. BRABEC, Milan. Město_České Budějovice: Z historie. In: *Www.c-budejovice.cz* [online]. 2011 [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.c-budejovice.cz/cz/mesto/o-meste/stranky/historie.aspx>

⁵¹ FOJTÍK, Oldřich. Historické Budějovice: Historické Budějovice. In: *Historické Budějovice: Historické Budějovice* [online]. [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.historickebudejovice.cz/>

2.1 Založení klášterního kostela Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích

Klášterní kostel Obětování Panny Marie je jednou z nejvýznamnějších a nejstarších dochovaných památek Českých Budějovic. Do dnešní doby se nám bohužel nedochovalo mnoho dokumentů, ani žádné původní prameny vztahující se k jeho dějinám. Jeho důležitost ale dokládá především jeho velká uměleckohistorická hodnota.⁵²

Kostel se nachází na Piaristickém náměstí v Českých Budějovicích a je součástí městského opevnění. Jeho založení se datuje do roku 1267, tedy do stejného roku, kdy bylo založeno město samotné. Za vznik města a s ním také kostela Obětování Panny Marie se zasloužil vladař Přemysl Otakar II. Ten ho hned i s přilehlým pozemkem svěřil do správy dominikánského řádu, který zde působil až do roku 1784. O založení kláštera se dozvídáme z kopie listiny z roku 1265. Z historických pramenů také zjišťujeme, že panovník nechal roku 1267 postavit v klášteře kapli sv. Markéty, kterou budoval jako upomínku na svou choť Markétu Babenberskou, která zemřela stejného roku.⁵³ Ještě před dokončením výstavby byla v roce 1274 část již stojícího kostela vysvěcena, aby mohla sloužit svému účelu. O dalším stavebním vývoji kostela v následujících letech se spíše spekuluje, jelikož se nedochovaly žádné podrobnější věrohodné listiny a zdroje.⁵⁴ Roku 1298 vydal biskup Bernhard listinu, ve které tvrdil, že všem návštěvníkům, který kostel navštíví, udělí čtyřicetidenní odpustky.⁵⁵ Z dochovaných pramenů se dozvídáme, že v průběhu několika století zasáhly kostel požáry. Bylo to v letech 1381, 1463, 1521, 1560 a 1728. Kromě požárů se řád dominikánů sídlící v klášteře Obětování Panny Marie musel potýkat také s několika morovými epidemiemi. To zapříčinilo, že byl kostel nakonec téměř čtyřicet let prázdný. Opuštěn zůstal roku 1548 po smrti převora Bernarda Bursatoria až do příchodu dalších dominikánů v roce 1587.⁵⁶

---

⁵² Srov. PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 3.

⁵³ Srov. HOSPODKOVÁ, Martina. *Středověké nástěnné malby v klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích* [online]. 2009 [cit. 2014-06-14]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Milena Bartlová. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/110309/ff_m/>.

⁵⁴ Srov. PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 3.

⁵⁵ Karl Köpl, *Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen*. Band I – 1259-1391, 1901. Str. 8.

⁵⁶ Srov. PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 3.

Jak bylo již řečeno výše, během husitských válek nepřišly České Budějovice díky svému městskému opevnění k úhoně a nedotčen zůstal také klášter. Mnoho lidí přičítalo uchránění města během husitských nájezdů deskovému obrazu Panny Marie, který byl do kláštera přinesen v roce 1418 a vystaven na jednom z pilířů. „*Tento obraz se těšil hluboké úctě věřících a během krátké doby vzrostla jeho proslulost tak, že se stal paládiem města Č. Budějovice.*“⁵⁷ Obraz byl později přesunut do zrenovované kaple sv. Markéty, kterou nechal roku 1633 opravit generál Baltazar Marradas. Od této doby klášter prošel mnoha změnami co do úprav a vybavení. Vybuďovala se například hudební tribuna, nová sakristie nebo kaple sv. Anny. V průběhu barokních oprav v 17. století byly do kláštera umístěny varhany, vyřezávané lavice nebo nový oltář. Po odchodu dominikánů, který přikázal panovník Josef II., roku 1784 přebírají správu kláštera piaristé a v obnově pokračují. Poté zde působí redemptoristé. „*Činnost posledně jmenovaných řeholníků byla, tak jako v případě všech mužských klášterů v naší vlasti, násilně zastavena známou komunistickou razií v dubnu roku 1950.*“⁵⁸

Další velká obnova kláštera se uskutečnila roku 1995. Po jejím dokončení se budova opět stala frekventovaným místem a dodnes se těší zájmu mnoha návštěvníků. Klášter si i přes některé zásahy a úpravy z období baroka dodnes ponechal především gotický ráz.⁵⁹

2.1.1 Popis výzdoby klášterního kostela Obětování Panny Marie

Klášterní kostel Obětování Panny Marie je trojlodní stavba bazilikálního typu se zapuštěnou příčnou lodí a křížovou chodbou spojující severní a jižní vstupy.⁶⁰ Hlavní loď je charakteristická svou celkovou výškou, štíhlými vysokými okny a vnějšími opěrnými pilíři.⁶¹ „*Na jihu ke kostelu přiléhá klášterní budova*

⁵⁷ PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 3.

⁵⁸ ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. 1. České Budějovice: Bohumír NĚMEC-VEDUTA, 2006. Str. 36.

⁵⁹ Srov. [Tamtéž] s. 3. – 13.

⁶⁰ Kostel Obětování Panny Marie (České Budějovice). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2017 [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Ob%C4%9Btov%C3%A1n%C3%AD_Panny_Marie_\(%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Ob%C4%9Btov%C3%A1n%C3%AD_Panny_Marie_(%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice))

⁶¹ Srov. PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 7.

*s gotickým ambitem, který je zaklenutý žebrovými klenbami. Při klášteře se nachází i věž (tzv. Bílá věž), která je pozdně gotická a má barokní bání z roku 1772.*⁶²

V ambitu jsou k vidění gotická okna ze 14. století tvořená v tzv. plaménkovém stylu, kterými lze vidět do klášterního rajskeho dvora (viz. Přílohy I., obr. 7). Z této křížové chodby se vstupuje do samotného kostela.⁶³

V severní boční lodi kláštera se nacházejí dva oltáře z 19. století, oltář Duší v očištění a oltář sv. Jana Nepomuckého. Další oltář v severní části kostela se nachází v kapli sv. svaté Anny a je zdoben obrazem Madony. Nad ním se nachází také obraz od F. J. Prokyše z 18. století znázorňující sv. Annu a Pannu Marii s Ježíškem. Dále se zde dochovaly gotické kamenné konzoly různých motivů. V jižní lodi se nachází oltář sv. Řehoře a oltář Smrti sv. Josefa pocházející z 19. století.⁶⁴

V příčné lodi, která je přístupná jak z křížové chodby severní strany, tak také z předsíně z Piaristického náměstí, se kromě dvou oltářů z 19. století zasvěcených sv. Josefu Kalasantskému a sv. Vojtěchovi nacházejí gotické nástěnné malby. Odkrytí a restaurování nástěnných maleb v klášteře se mezi lety 1993-1997 věnoval A. Martan. První malba, která zaujme naši pozornost, je freska sv. Kryštofa, která je největším zobrazením tohoto světce v Čechách. Dále jsou tu k vidění fragmenty maleb Zvěstování Panny Marie a sv. Doroty a Sv. Jiřího bojujícího s drakem. Napravo dole od malby sv. Kryštofa se nachází výklenek, který byl odkryt poměrně nedávno. Uvnitř můžeme pozorovat dvě navzájem se překrývající nástěnné malby z různých období. První vrstva vznikla kolem roku 1350 a je na něm vyobrazena Madona s dítětem, klečící donátor, sv. Dominik a dvě postavy světic. Druhá, novější malba znázorňuje Pietu, sv. Barboru a sv. Kateřinu Alexandrijskou.⁶⁵ Tyto gotické nástěnné malby mají z uměleckého hlediska velkou hodnotu, protože se zachovaly ve velice dobrém stavu, což bylo zřejmě způsobeno zakonzervováním fresek při zazdění výklenku. Dalších několik nástěnných maleb nelze z důvodu přílišného poškození s jistotou identifikovat.

---

⁶² Dominikánský klášter v Českých Budějovicích. In: *Kudyznudy.cz: CzechTourism* [online]. Praha 2: CzT, 2017 [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/aktivity-a-akce/aktivity/dominikansky-klaster-v-ceskych-budejovicich.aspx>

⁶³ Srov. PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 13.

⁶⁴ Srov. [Tamtéž] s. 23.

⁶⁵ Srov. PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 14. – 17.

V rámci popisu se dostáváme do lodi hlavní (viz. Přílohy I., obr. 6), kde se na pilířích nalézají skupina gotických nástěnných obrazů svatých, tedy spíše jejich fragmenty. Tyto malby vznikaly někdy mezi 14.-16. stoletím. Lze na nich rozpoznat například sv. Barboru, sv. Anežku Římskou, sv. Apolenu nebo sv. Jiljí. Dále je zde výjev tzv. Dětství Kristovo nebo malba Krista s tzv. veraikonem, což mělo v gotice znázorňovat reálnou tvář Krista. Kromě malířské výzdoby je ještě k vidění torzo varhan z roku 1676 na hudební tribuně v západní části hlavní lodě a kazatelna z roku 1759 zdobená sochami sv. Dominika, sv. Petra a Pavla a sochami symbolizujícími čtyři světadíly.⁶⁶

Samozřejmě asi nejdůležitější částí kláštera je kněžiště. V tomto případě můžeme vidět kombinaci gotické architektury, především štíhlých vysokých oken zdobených kružbou, a novogotického vybavení. Původními gotickými prvky jsou zde konzoly, které si dokonce zachovaly svou barevnost, a boční vstupy do kaplí. Novogotický je pak oltář, který zhotovil řezbář J. Rint v roce 1865. Ten zdobí sochy sv. Petra a Pavla, Boha Otce, andělů a uprostřed socha Krista na kříži. Významným prvkem je obraz Panny Marie Budějovické, někdy nazývané Klasové. Jedná se o kopii malby z 15. století, která zobrazuje Pannu Marii, jenž má šat pokrytý obilnými klasy, které mají vyjadřovat zrod obilí bez setí, tedy metaforu k jejímu neposkvrněnému početí.⁶⁷

---

⁶⁶ Srov. PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 19. – 21.

⁶⁷ Srov. [Tamtéž] s. 13. – 14.

3 OBECNÉ POZNATKY O MILOSTNÝCH OBRAZECH

Termínem milostný obraz nebo také imago gratiosa označujeme obrazy nebo sochy náboženského a duchovního významu, které byly většinou součástí chrámových interiérů, a to hlavně v ženských a mužských kláštorech. Jejich umístění bylo ve většině případů úzce spjato s nějakou mimořádnou událostí či zázrakem. Tento způsob zobrazování se začal uplatňovat na přelomu 13.–14. století. Obliba milostných obrazů se odrazila také na množství kopií původních obrazů, zvláště pak v období baroka, kdy se provádělo tzv. dotýkání kopie s originálem. Milostné kultovní obrazy se těšily hluboké úctě a byly předmětem zájmu poutních cest. Tato díla měla sloužit k hlubšímu pochopení utrpení Krista nebo Panny Marie.⁶⁸ V případě zobrazování Panny Marie můžeme hovořit o tzv. mariánském kultu. Mnoho milostných obrazů k nám bylo dovezeno ze zahraničí díky významným světským i církevním funkcionářům, například z Itálie, Španělska, Švýcarska a nejvíce pak z Rakouska, Bavorska a Polska.⁶⁹

O uctívání milostných obrazů ve středověku nejsou patrné zmínky zhruba do 2. poloviny 15. století. Tehdy se duchovenstvo k úctě milostných obrazů a jejich umístění v sakrálních prostorech stavělo na základě myšlenek několika husitských reformátorů negativně.⁷⁰ Vládl spor ohledně možností a způsobu uctívání milostných obrazů a také skepse vůči určitým formám lidového kultu, především pak mariánského. Tuto krizi měla vyřešit pravidla a doporučení stanovená v dekretu zvaném *De Invocatione, Veneratione, Reliquiis Sanctorum, sacris imaginibus*. Ten byl výsledkem zasedání Tridentského koncilu z roku 1563.⁷¹ „*Tridentský dekret se vlastně odvolává k raně křesťanské praxi uctívání obrazů a odmítá nesprávné způsoby úcty k nim. Avšak praktická lidová zbožnost byla ve vztahu k milostným obrazům s tímto dekretem v přímém rozporu.*“⁷²

Teprve až v 16. století se hlavně díky jezuitům a kapucínům objevily nové písemné zprávy zabývající se mariánskou úctou, tedy tzv. mariologií. Různé spory a protichůdné výklady otázek mariánské zbožnosti mezi protestanty a katolickou církví ale neustávaly. Největším předmětem neshod se stala otázka toho, zda byla Panna Marie osvobozena od početí bez poskvrny dědičného

⁶⁸ Srov. ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. Praha 1: Karolinum, 2011. s. 9., 16., 255.

⁶⁹ Srov. [Tamtéž] s. 301. – 302.

⁷⁰ Srov. [Tamtéž] s. Str. 256.

⁷¹ Srov. [Tamtéž] s. Str. 18. – 21.

⁷² Srov. [Tamtéž] s. Str. 21.

hříchu. Jednalo se o tzv. úctu k neposkrvněnému početí a v Čechách ji dokládají zejména mariánské sloupy. Na začátku 17. století se ujala idea, že Panna Maria Immaculata (Neposkrvněné početí) představuje ztělesnění tzv. Religio Immaculata, tedy neposkrvněného náboženství.⁷³

„Obecně historická či nábožensko-historická fakta působí přes iniciátory a nositele zbožnosti na předmět i na formu kvočního obrazu. Kromě toho je přímo nebo nepřímo úcta k milostným obrazům a sochám ovlivňována různými zákonnými opatřeními nebo nařízeními církevních a státních úřadů.“⁷⁴

3.1 Milostný obraz Panny Marie Klasové v Českých Budějovicích

Gotická desková malba Panny Marie Budějovické (viz. Přílohy I., obr. 10). vznikla zřejmě někdy na počátku 15. století a do Českých Budějovic ji podle legendy přivezl z italského Milána v roce 1410 budějovický měšťan Václav Institoris. Obraz byl poté umístěn do místního Dominikánského kláštera, který podle listiny Jana z Jenštejna z roku 1382 ctil mariánskou tradici. Vystaven byl na jednom z piliřů, kde měl být umístěn také původní originální obraz v italském chrámu.⁷⁵ Později roku 1634 nechal v klášteře přímo pro tento obraz generál a jeho obdivovatel Baltazar Marradas vystavět zvláštní kapli. V 19. st. zaujalo dílo své místo na hlavním oltáři. Zde bylo obdivováno až do roku 1989, kdy musel být z bezpečnostních důvodů uschován do depozitáře a roku 1999 nahrazen kopií (viz. Přílohy I., obr. 8.), kterou je možné v klášteře vidět dodnes.⁷⁶

Na obraze v klášterním kostele Obětování Panny Marie je znázorněna stojící Panna Marie při modlitbě se sepjatými pažemi. Je vyobrazena jako mladá dívka, která se podle katolické tradice v té době v Chrámu modlila za Spasitele a ještě nebyla zasnoubena se sv. Josefem.⁷⁷ Na pozadí obrazu byly znázorněny pozlacené hvězdy a samotná Panna Marie byla vyobrazena se světlými dlouhými vlasy, které v té době symbolizovaly čistotu a panenství. Na hlavě měla zlatou korunu nesenou andělíčky, okolo krku límec ve tvaru slunečních paprsků a tmavomodrý dlouhý splývavý šat, na kterém byly vyobrazeny obilné klasy,

⁷³ Srov. ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. Praha 1: Karolinum, 2011. s. 266. – 271.

⁷⁴ [Tamtéž] s. 352.

⁷⁵ Srov [Tamtéž] s. 257. – 258.

⁷⁶ Srov. ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. 1. České Budějovice: Bohumír NĚMEC-VEDUTA, 2006. Str. 37.

⁷⁷ Srov [Tamtéž] s. 37.

podle kterých se také nazývala Panna Marie Klasová.⁷⁸ Rám obrazu byl doplněn textem, ve kterém se psalo, že obraz vznikl ve městě ležícím v Milánsku na počest milé Paní, která byla v chrámu a které sloužili andělé. Ve spodní části díla, pod Pannou Marií, byly popsány zázraky s ní spjaté.⁷⁹

Motiv obilných klasů lze vysvětlit z několika hledisek, a to z historického a teologického. Význam ale v obou případech souvisí s plodností a je jeho určitou metaforou. Z historického pohledu je možné najít spojitost výše zmíněných atributů s nemožností početí vévodkyně Kateřiny Visconti, manželky vladaře milánského Giana Galeazza Viscontiho. Ten se modlil k Panně Marii a prosil o dědice při zakládání milánského dómu. Během několika málo let se mu narodili dva synové, kteří roku 1396 na přání matky na její počest založili klášter sv. Madonny delle Grazie. Zde byla vystavena busta Kateřiny se šaty posetými obilnými klasy a hlava sv. Anny s náčelkem vévodkyně. Toto spojení atributů mělo být jakýmsi poděkováním za úspěšné početí dědiců, přičemž odkazovalo na zázračné početí Panny Marie v lůně sv. Anny. Z teologického hlediska se vysvětlení opíralo o úryvek z Písně písní (7,3), kde se píše: Tvé břicho stoh pšeničný, obrostlý liliemi. Což mělo poukazovat na neposkvrněné početí.⁸⁰ „*Jakub ze Zaragozy nazval Pannu Marii úrodným polem, které bez setí zrodilo kupu obilí.*“⁸¹

Milostnému obrazu Panny Marie Klasové bylo jak v době gotiky, tak i v pozdějších epochách připisováno mnoho zásluh. Jednalo se například o zázračná uzdravení nemocných, záchranu obyvatel při morových ranách, ochranu před drancováním při husitských nájezdech nebo později spásu při obléhání stavovských švédských vojsk.⁸² K obrazu se scházelo mnoho poutníků a konala se u něj také prosebná procesí.⁸³ Zobrazování Panny Marie Klasové se stalo velice oblíbeným nejen v Čechách, ale také v zahraničí. Vztah a úcta k obrazu byly hluboké, a tak není divu, že vznikalo velké množství jeho kopií v různých podobách vycházejících z jeho typologie.⁸⁴

---

⁷⁸ Srov. ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. Praha 1: Karolinum, 2011. Str. 262.

⁷⁹ Srov. PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997. s. 14.

⁸⁰ Srov. ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. Praha 1: Karolinum, 2011. s. 260. – 261.

⁸¹ [Tamtéž] s. 260.

⁸² Srov. ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. 1. České Budějovice: Bohumír NĚMEC-VEDUTA, 2006. s. 37.

⁸³ Srov. ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. Praha 1: Karolinum, 2011. s. 259.

⁸⁴ Srov. [Tamtéž] s. 260. – 262.

3.2 Postup přípravy desky k malbě

Deskovou malbou, tedy malbou na dřevěnou desku, se zabývali umělci již od období antiky. Malby na sarkofázích nebo přenosné obrazy na sykomorovém, cedrovém či ebenovém dřevu se v pozoruhodném stavu zachovaly po tisíciletí až dodnes.⁸⁵ V každém období se malíři přikláněli k jiným druhům dřev jako vhodnému podkladu pro malbu. Plinius například ve svých písemnostech doporučoval jako nejvhodnější dřevo, které odolávalo trouchnivění, zimostřez, kaštan, ořech, modřín nebo dřevo olivovníku. Leonardo da Vinci rád pracoval na deskách ze stromu cypřišového nebo hruškového a Giorgio Vasari kupříkladu preferoval dřevo dubové.⁸⁶

Nejvíce se malba na dřevěné desky využívala ve středověku. Z tohoto období pochází také velké množství maleb v nejzachovalejším stavu. Podrobný přehled o technologii a postupu přípravy dřevěné desky, barev a jejich nanášení na ni vylíčil ve svém pojednání o malbě malíř a teoretik Cennino Cennini. Pokud bychom měli vycházet z tohoto dokumentu, pak Cennini doporučoval zvolit dřevo vrbové, lipové, nebo topolové, které mělo být dostatečně suché. Tomu se poté mělo pro lepší přilnavost následné vrstvy kožního klišu kříženými drahami rozrýt povrch, přičemž se pak na natřený kliš nalepilo plátno. Dalším postupem byla příprava hrubší směsi klišové vody s splavenou sádrou, kterou se plátno několikrát potřelo, a to podle Cenniniho dvakrát. O trochu jemnější směsí stejných ingrediencí se následně plátno potřelo ještě šestkrát a po zaschnutí se povrch ještě zbrousil. Posledním krokem měl být nátěr vaječné tempery nebo klišu.⁸⁷

---

⁸⁵ Srov. SLÁNSKÝ, Bohuslav. *Technika v malířské tvorbě: malířský a restaurátorský materiál*. 2. Praha: SNTL - Státní nakladatelství technické literatury, 1976. s. 178. – 184.

⁸⁶ Srov.[Tamtéž] s. 184.

⁸⁷ Srov.[Tamtéž] s. 184. – 185.

4 OSOBY SE ZRAKOVÝM ZNEVÝHODNĚNÍM

Lidé s jakoukoli formou zrakového znevýhodnění vyvolávali od dávných dob ve společnosti pozornost. Ještě než se začala vytvářet samostatná vědní disciplína, která by se takovým jedincům plně věnovala a vytvořila teoretické koncepty, jak tyto osoby vzdělávat, vychovávat a umožnit jim se zařadit do společnosti, byli tito lidé společností spíše opomíjeni, někdy i zavržováni. Ti, co nepocházeli z bohatých vrstev, žili na okraji společnosti, často v žebrotě a zcela závislí na pomoci druhých. Ve výjimečných případech, v některých zemích a epochách bylo na osoby se zrakovým znevýhodněním naopak nahlíženo jako na jedince s mimořádným nadáním a potenciálem.⁸⁸

Každé zdravotní znevýhodnění, ať už zrakové nebo jiné, je, co se týče kvality života, míry sociální způsobilosti a celkového rozvoje osobnosti, závislé na míře handicapu a také na tom, jestli je vrozené, nebo získané. Termín osoba se zdravotním postižením vystřídal pojem osoba se speciálními potřebami nebo osoba se zdravotním znevýhodněním.⁸⁹ Česká správa sociálního zabezpečení osobu se zdravotním postižením definuje takto: „*Osobou se zdravotním postižením (OZP) je dle ustanovení § 67 zákona č. 435/2004 Sb. (zákon o zaměstnanosti) fyzická osoba, která je orgánem sociálního zabezpečení uznána invalidní ve třetím, druhém nebo prvním stupni nebo zdravotně znevýhodněnou (OZZ).*“⁹⁰ Statut osoby se zdravotním znevýhodněním (OZZ) má člověk, který není invalidní, ale dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem, to znamená déle než jeden rok, je omezen ve vykonávání dosavadního povolání a v schopnosti pracovního uplatnění.⁹¹ Pojem zdravotní postižení je Světovou zdravotnickou organizací vysvětlen jako „*částečné nebo úplné omezení schopnosti vykonávat některou činnost či více činností, které je způsobeno poruchou nebo dysfunkcí orgánu*“.⁹²

---

⁸⁸ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 9.

⁸⁹ Srov. KLŮCOVÁ, Bc. Helena. *Etické a pragmatické aspekty tyflopédické praxe*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Mgr. Petr Jánský, PhD. s. 14.

⁹⁰ Osoby zdravotně znevýhodněné. CSZZ: Česká správa sociálního zabezpečení [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/ozz/>

⁹¹ Srov. [Tamtéž]

⁹² Srov. KLŮCOVÁ, Bc. Helena. *Etické a pragmatické aspekty tyflopédické praxe*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Mgr. Petr Jánský, PhD. s. 14.

Pojem „slepota“ je dnes vnímán neutrálně a využívá se běžně, přičemž ale oslovení „slepec“ je chápáno jako potupné a hanlivé. Proto se o osobách se zrakovým postižením mluví jako o nevidomých.⁹³ Zrakovým znevýhodněním se rozumí poškození zraku, zrakových nervů nebo mozku, a to následkem vrozených vad, nemocí, nebo úrazem. Především ti lidé, kteří ztratili zrak během života, mohou pociťovat smutek a někdy i deprese. Vnímání zrakem je pro vidoucího člověka nejběžnější způsob přísunu informací z jeho okolí. Proto člověk, který tento smysl nemá nebo ho ztratil, se naučí podle vědců pomocí určitého „přeorganizování“ v mozku využívat jako zdroj informací sluch, čich a především hmat. Těmito smysly pak nevidomý může vnímat mnohem výrazněji, než člověk vidomý.⁹⁴

Podle světové zdravotnické organizace je v České republice přibližně 7-12 tisíc osob nevidomých, přičemž na celém světě je nevidomých osob asi 37 miliónů a slabozrakých zhruba 124 miliónů, z toho je jich okolo 82 % starších 50 let. Na rozsah zrakového znevýhodnění má vliv jak věk, tak pohlaví. V celosvětovém měřítku je u žen míra zrakových znevýhodnění vyšší než u mužů.⁹⁵

4.1 Stručná klasifikace zrakových postižení

Zrak je součástí složitého orgánu propojeného nervovými drahami s mozkiem, pomocí kterého jsme schopni centrálně a periferně vnímat a rozpoznávat okolí. Je složen z oka a nervů, které propojují oko s centrem v mozku. Poškození jakékoli jeho části může mít pro kvalitu běžného života nepříjemné následky. Za osoby s postižením zraku jsou označováni ti, které poškození omezuje v činnostech běžného života a není u nich již možná náprava zraku žádnými prostředky. V různých oborech, například zdravotnictví, školství nebo sociologii

---

⁹³ KAVALÍROVÁ, Kateřina. Okamžik: Nevidomí mezi námi. In: *Nevidomímezunami* [online]. 2014 [cit. 2016-05-12]. Dostupné z:

http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/O_zivote_bez_zraku/Zivot_bez_zraku.html

⁹⁴ Probudte se!: Jak se žije nevidomým. In: *JWW.ORG: Svědkové Jehovovy* [online]. Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania., 2015 [cit. 2016-05-12]. Dostupné z:

<https://www.jw.org/cs/publikace/casopisy/g201511/co-vidi-nevidomi/>

⁹⁵ VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál, 2014. s. 86. – 87.

se k dělení zrakových vad přistupuje odlišně. Známa je především klasifikace zrakového postižení podle WHO - Světové zdravotnické organizace.⁹⁶

Ke klasifikaci osob se zrakovým postižením a jejich rozdělení do jednotlivých kategorií je potřeba přistupovat s ohledem na několik kritérií. Míru zrakového postižení je možné stanovit podle stupně zrakové ostrosti, doby a příčiny vzniku poruchy. Z hlediska legislativy jsou nevidomé osoby rozdělovány podle stupně postižení zraku. Podle speciálně-pedagogického pohledu a k potřebám efektivnějšího vzdělávání, jež je hlavním cílem a zároveň důvodem samotné klasifikace, se poruchy dělí do pěti kategorií podle stupně ostrosti zraku. Jedná se o osoby slabozraké, osoby se zbytky zraku, nevidomé, s poruchami binokulárního vidění a osoby s kombinovaným postižením. Dle doby vzniku zrakové vady se postižení dělí na vrozené a získané a dle příčiny vzniku zrakové poruchy na orgánové, kdy je postižena část nebo celý zrakový orgán, a funkční, kdy jde o míru ochromení.⁹⁷

Pro osoby slabozraké je typická zhoršená orientace v prostoru, pomalé reakce oka, poškození zorného vidění a snížení ostrosti zraku, podle kterého se také slabozrakost dále rozděluje na lehkou a střední, přičemž obtíže jsou trvalé. Jedinci nacházející se někde mezi slabozrakostí a nevidomostí jsou osoby se zbytky zraku. Ti mohou používat tyflopédické pomůcky, přičemž někteří jich využívají častěji, jiní se snaží více zapojovat zrak. Je možné, že nastane zlepšení poškozeného orgánu, ale i jeho zhoršení nebo ustálení. Jedinec s diagnostikovanou nevidomostí se kromě problematického orientování v prostu někdy potýká také se zhoršenou socializací. Tyto osoby více využívají ostatní smysly jako kompenzační pomůcky.⁹⁸ Kromě smyslů je zapotřebí, aby pracovaly s představivostí, obrazotvorností a pamětí. Ke čtení například využívají bodové Braillovo písmo.⁹⁹ Nevidomost jako taková může být vrozená nebo může nastat během života a dělí se nevidomost praktickou a totální. Snížení zrakové ostrosti může dosahovat až úplné ztráty světlocitu. U dětí se při špatném procesu vzdělávání někdy objevuje tzv. verbalismus, což se projevuje využíváním

---

⁹⁶ Srov. ČAKIOVÁ, Julie. Klasifikace zrakového postižení. In: *NICM: Národní informační centrum pro mládež* [online]. 2006 [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/klasifikace-zrakoveho-postizeni>

⁹⁷ Srov. HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. Brno: Paido. edice pedagogické literatury, 2007. s. 35. – 44.

⁹⁸ Srov. HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. Brno: Paido. edice pedagogické literatury, 2007. s. 39.

⁹⁹ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 42.

rozsáhlého počtu slov bez chápání jejich významu. Do funkčních poruch binokulárního vidění řadíme tupozrakost a šilhavost. Tupozrakost je vlastně pokles zrakové ostrosti, kdy se oko jeví být zcela normální. Šilhavost je naopak rozpoznatelná při pohledu na oko, jehož funkce byla porušena. Tyto osoby mají potíže s rovnovážností osy očí. Projevy těchto vad se při včasné diagnostice mohou zlepšit, nebo zcela odstranit. Poslední kategorií jsou kombinovaná postižení zraku. To je velice rozsáhlá skupina, kdy vady mohou mít různé podoby a stupně. Vždy se ale jedná o kombinaci zrakových vad nebo spojení vady zraku a dalšího přidruženého postižení, jako například poruchy učení, mentální retardace, tělesného postižení nebo sluchové vady, kdy jsou tyto osoby označovány jako hluchoslepé. Kvalita života těchto jedinců je různá v závislosti na druhu a míře postižení.¹⁰⁰

4.1.1 Druhy zrakových vad

Při porušení zraku, pomocí kterého získáváme 80–90 % všech informací z okolí dochází ke ztrátě schopnosti plného vnímání a představování jevů či předmětů, narušení mobility, orientace a kognitivních funkcí, dochází tedy k tzv. informačnímu deficitu.¹⁰¹

Jak bylo již řečeno výše, zrakové vady mohou být rozděleny na vrozené a získané. Vrozená vada je ovlivněna mnoha faktory, přičemž je většinou závažnější, když je zrakový orgán poškozen ještě v embryonálním stádiu vývoje. Na vývoj různých vad v prenatálním období může mít vliv například nesprávná výživa matky nebo její metabolismus a špatný zdravotní stav. Vlivy mohou být fyzikálního, mechanického či chemického původu a označují se jako tzv. exogenní. Mohou způsobit určité anomálie, jako například vrozený šedý a zelený zákal, mikroftalmus, tzv. retinopatie nedonošených, sítnicové degenerace nebo anoftalmus, které jsou z 2 % zjištěny u novorozenců a v 5 % v průběhu života. Příčinou vzniku dalších vad, jako je vrozený glaukom, krátkozrakost, astigmatismus, albinismus, retinoblastom nebo konkomitující šilhání, je

---

¹⁰⁰ Srov. HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. Brno: Paido. edice pedagogické literatury, 2007. s. 35. – 42.

¹⁰¹ Srov. BLAŽKOVÁ, Veronika. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. s. 21.

dědičnost. V tomto případě se jedná o tzv. vlivy endogenní, které tvoří přibližně 20 % vrozených postižení zraku. Na získání nějaké vady zraku v průběhu života mají také vliv určité faktory. V průběhu života se nejen opotřebovává zraková ostrost, ale mohou se objevit nemoci, které mají na kvalitu vidění vliv. Příčinou může být roztroušená skleróza, diabetes, tuberkulóza, angina, revmatismus a další. Nejčastějšími příčinami různých postižení zraku, většinou jednoho oka, jsou následky úrazu.¹⁰² Z hlediska speciálně-pedagogického můžeme vady dělit také na tzv. refrakční (dalekozrakost, krátkozrakost), okulomotorické (šilhání, tupozrakost), postižení zorného pole a ztrátu barvocitu. Všechny výše zmíněné poruchy mají své specifické projevy, které je důležité pozorovat, včas odhalit a diagnostikovat.¹⁰³

4.2 Historie péče o nevidomé osoby

Osoby se zrakovým postižením byly první skupinou zdravotně postižených, kterým v minulosti začala být poskytována specifická péče. Tomu předcházelo několik století zavrhování, nepochopení a v nejhorších případech i likvidování takových jedinců. Tak tomu bylo například ve starověkém Římě nebo Spartě, kde byly děti narozené s jakoukoli vadou odstraněny ihned, kdežto v Římě se mohl otec dítěte rozhodnout, zda se dítěte zbaví či ne, a to většinou podle finanční situace rodiny. Výchova takového jedince byla totiž velice finančně náročná. V obou případech je ale zcela zřejmé úsilí o zachování rodu a přežití rodiny.¹⁰⁴

První snahy o vytvoření seskupení zrakově postižených osob se datují do roku 206 př. n. l. do Číny. Jednalo se o organizaci pro zrakově postižené hudebníky. V Asii se zájem o takto znevýhodněné osoby zvyšoval po příchodu buddhismu. Téměř po tisíc let (850-1853) se nevidomé osoby v Japonsku

---

¹⁰² Srov. HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. Brno: Paido. edice pedagogické literatury, 2007. s. 24. – 33.

¹⁰³ Srov. BLAŽKOVÁ, Veronika. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. s. 21. – 23.

¹⁰⁴ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 15. – 16.

profesionálně věnovali masérství a hudbě poté, co jim tuto výsadu v roce 850 svěřil císař Koko.¹⁰⁵

V Evropě se v době křížáckých tažení a šíření křesťanství nacházelo mnoho osleplých mužů, a tak vznikaly na popud krále Ludvíka IX. hospice, kde byla vojákům poskytována základní péče.¹⁰⁶

Teprve až v období renesance se lidé se zrakovým postižením mohli díky zvyšujícímu se počtu organizací a sdružení pro nevidomé více prosazovat ve společnosti. Z tohoto období se zachovaly zmínky o zrakově postižených umělcích a řemeslnících, jako byli například Francesco Landini nebo William Kennedy.

4.3 Vzdělávání nevidomých v průběhu dějin

Později se rozšířil zájem o vzdělávání nevidomých, především o způsob, jak jim umožnit samostatně číst.¹⁰⁷ To si dobře uvědomoval Marcus Fabius Quintilianus, který již v 1. století n. l. poukázal na to, že nevidomé osoby mohou písmo vnímat a číst hmatem. Vytvořil tedy soubor písem, určitý vzorník písem pro nevidomé, tzv. Tabellu.¹⁰⁸ Poté začaly vznikat pokusy o Braillovo písmo. Jako první se o to kolem roku 1560 pokusil Francesco Lucas se svojí dřevěnou destičkou s vyřezávanými písmeny. Důležitá byla myšlenka, se kterou později přišel Francesco Lana Terzi. Ten tabulku zjednodušil do tří bodů ve třech řadách a třech sloupcích.¹⁰⁹ Pochopil, že pro nevidomého člověka je jednodušší hmatem číst body v liniích. Zároveň svou soustavu bodů koncipoval tak, aby byla srozumitelná pro všechny, nejen pro jednoho určitého jedince, jak tomu bylo v tomto období zvykem. Důležité bylo také to, že nevidomí mohli tímto písmem s pomocí dešifrovací šablony, drátku a olůvka psát. Přičemž vidomí psali hustým

---

¹⁰⁵ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 16.

¹⁰⁶ Srov. [Tamtéž] s. 16.

¹⁰⁷ Srov. [Tamtéž] s. 16. - 17.

¹⁰⁸ Srov. KLŮCOVÁ, Bc. Helena. *Etické a pragmatické aspekty tyflopédické praxe*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Mgr. Petr Jánský, PhD.

¹⁰⁹ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 17.

inkoustem, který po zaschnutí vytvořit hmatem čitelnou stopu.¹¹⁰ Francesco Lana Terzi vydal v roce 1670 knihu *Prodromo*, která inspirovala Jacoba Bernoulliho k myšlence vzdělávání zrakově postižených osob. Terziho nápad s body dále rozpracoval Louis Brail do podoby Braillova písma tak, jak jej známe dnes.¹¹¹

Po myšlence Jacoba Bernoulliho vzdělávat zrakově znevýhodněné osoby se tato idea začala více rozvíjet. Melanie von Salignac nechal v roce 1760 vytisknout první známou čítanku. Roku 1771 pak Christian Niessen vydal spis s popsanými metodami výuky zrakově postižených.¹¹²

Za zrod kolektivního vzdělávání nevidomých se zasloužil roku 1784 Valentin Haüy, který nechal v Paříži otevřít úplně první výchovně vzdělávací ústav pro nevidomé chlapce. V této době začal být jedinec se zrakovým postižením vnímán jako osoba, která se může vzdělávat a učit se různým profesím.¹¹³ Následovalo založení několika ústavů, které podporovaly vzdělávání a pracovní uplatnění zrakově znevýhodněných osob. Vzniklo několik smíšených výchovně vzdělávacích ústavů v Anglii, poté v Prusku, kde ústav založil roku 1806 Agust Zeune, a dále několik dívčích ústavů zřízených pod vedením Pera Arona Borga ve Švédsku a v Lisabonu. Za zmínku stojí také vzdělávací institut pro chlapce, jehož zakladatelem a ředitelem byl Johan Wilhelm Klein. Ten si u svých žáků všiml, že ne všichni jsou úplně nevidomí, a rozlišoval tak nevidomé a dle jeho slov „poloslepé“. V dnešní době tyto osoby označujeme za slabozraké nebo se zbytky zraku. Pro ty byla ale metodika vzdělávání zkoncipována později. Jako další a neméně důležitý institut můžeme zmínit tzv. Klárův ústav pro nevidomé děti, jenž roku 1807 založil v Praze Aloys Klár pod vlivem ústavu vídeňského.¹¹⁴ „Roku 1832 založil Klar nový Ústav pro zaopatřování a zaměstnání dospělých slepců. Pokračovatelkou Klárova ústavu je Střední škola Aloyse Klára v Praze 4 - Krči, jediná střední škola pro zrakově

---

¹¹⁰ Srov. SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. s. 15. – 16.

¹¹¹ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 17.

¹¹² Srov. [Tamtéž] s. 17.

¹¹³ Srov. SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. s. 16.

¹¹⁴ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 19.

*handicapovanou mládež v České republice.*¹¹⁵ Klárův ústav vedla téměř po celou dobu jeho působení Klárova rodina. Roku 1888 založil vnuk Aloyse Klára, Rudolf Mária Klár, azyl pro nevidomé a práce neschopné pod názvem Francisco - Josefinum, v roce 1897 otevřel první mateřskou školku pro nevidomé děti a roku 1908 ústav pro zrakově postižené dívky.¹¹⁶

Ve výchovně vzdělávacím procesu v době těchto ústavů se, jak bylo již zmíněno, nerozlišovalo mezi žáky nevidomými a slabozrakými a zrak jako takový se spíše chránil, aby se ještě více nepoškodil. To změnil až Heller, který úspěšným cvičením slabozrakých dětí dokázal, že procvičováním se zrak zlepšuje. Na tomto faktu se poté shodli i učitelé v roce 1907 na kongresu učitelů v Hamburku. Následovalo založení první školy pro slabozraké v Berlíně roku 1919. V České republice v Praze pak vznikla roku 1943 škola pro šetření zraku, další školu pro slabozraké založil MUDr. Vejdovský v Litovli roku 1954. V Čechách některé ústavy a školy, mnohdy i pod stejnými názvy, fungují dodnes.¹¹⁷

V roce 1915 vznikl také spolek, který se zaměřoval na vydávání literatury a časopisů v bodovém písmu pro zrakově znevýhodněné. Šlo o Odbor pro český slepecký tisk, který se krátce poté jmenoval pouze Český slepecký tisk. Ten vydával například první časopis pro nevidomé, tištěný Braillovým písmem, který se jmenoval Zora a byl vydáván jako jediný svého druhu, a to od roku 1917 do roku 1990. ¹¹⁸

Ve druhé polovině 20. století se v péči o zrakově znevýhodněné osoby začala objevovat snaha o propojení oborů medicínských, terapeutických, poradenských a pedagogických. Díky práci se zrakově postiženými si tuto potřebu propojení uvědomovalo stále více odborníků, kteří společně vytvářeli tým zrakových terapeutů. Na zrakově postiženého jedince je tak nahlíženo mnohem komplexněji, přičemž je jeho zachovalé vidění rozvíjeno a cvičeno prostřednictvím optických a neoptických pomůcek. Zapojení pojmů optické a neoptické pomůcky do tyflopédie můžeme přisoudit doktorce a první zrakové

---

¹¹⁵ Alois Klar. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-05-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Alois_Klar#Kl.C3.A1r.C5.AFv_.C3.BAstav

¹¹⁶ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 19.

¹¹⁷ Srov. [Tamtéž] s. 20. – 22.

¹¹⁸ Srov. KLŮCOVÁ, Bc. Helena. *Etické a pragmatické aspekty tyflopédické praxe*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Mgr. Petr Jánský, PhD. s. 13.

terapeutce u nás Dagmar Moravcové. Další z důležitých osobností je doktorka Terezie Hradílková, která se podílela na založení Společnosti pro ranou péči v roce 1997. Do roku 2006 podobných společností vzniklo dalších sedm. Vzdělání a výchova nevidomých žáků probíhá nejprve pod vedením jejich pedagogů, a to už od mateřské školky. Později vznikají integrační centra pro zrakově postižené žáky a také speciálně-pedagogická centra po pedagogy. Na vysokých školách však na výuku zrakově znevýhodněných studentů nebyli připraveni. Proto bylo založeno Středisko pro pomoc nevidomým a slabozrakým studentům MU, které se později nazývá Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky MU – Teiresias a u jehož zrodu stál doktor Petr Peňáz.¹¹⁹

Postupně se péče o zrakově znevýhodněné zlepšuje. Nesoustředí se jen na samotné vzdělávání a výchovu, ale také na potřeby nevidomých, poskytují se jim různé služby, a to bez rozdílu věku. Snahou je zrakově znevýhodněné plně zapojit do společnosti a umožnit jim se svobodně rozhodovat. Tyflopédie má i několik podoblastí, tj. gerontotyflopédie, tyfлотechnika nebo tyflografika.¹²⁰

Po roce 1989 vzniká mnoho dalších organizací, institucí a sdružení pro nevidomé, jako například Česká unie nevidomých a slabozrakých, Oftalmopedická společnost, Společnost nevidomých a slabozrakých, Společnost při péči o hluchoněmé Lorm, Federace nevidomých a slabozrakých nebo Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých.¹²¹

4.4 Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením

Speciální pedagogika je významná pedagogická disciplína, která se zaměřuje na výchovu, vzdělávání a společenské a pracovní možnosti zdravotně a sociálně znevýhodněných. Orientuje se nejen na diagnostiku poruch, ale také na začleňování, tedy integraci osob s určitým zdravotním nebo sociálním znevýhodněním do společnosti a umožňuje jim kvalitnější život a psychickou a sociální stabilitu. Tato disciplína se prolíná také s jinými vědními obory.

---

¹¹⁹ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 33.

¹²⁰ Srov. [Tamtéž] s. 34.

¹²¹ Srov. KLŮCOVÁ, Bc. Helena. *Etické a pragmatické aspekty tyflopédické praxe*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Mgr. Petr Jánský, PhD.

V širším pojetí bychom mohli zmínit psychologii, sociologii, medicínu a již zmíněnou pedagogiku. Speciální pedagogika využívá také disciplíny filosofické, jako je etika, estetika nebo logika, a v užším smyslu se orientuje na teorii speciálního vzdělávání, výchovu jedince a speciálně-pedagogický přístup k těmto osobám.¹²²

Dnes se ve speciální pedagogice využívá termín postižený nebo handicapovaný, jež v překladu znamená „nerovnost podmínek“ či „nevýhoda“. V tomto oboru se dále využívají termíny jako například defekt nebo defektivita, která se zabývá projevy určitých poruch. Mezi obory speciální pedagogiky patří psychopedie, etopedie, somatopedie, logopedie, surdopedie, oftalmopedie, specifické poruchy učení a kombinované poruchy. Termín speciální pedagogika byl poprvé použit v roce 1957 Bohumírem Popelářem a od roku 1973 tento termín začal využívat speciální pedagog Miloš Sovák.¹²³

Obor speciální pedagogiky zaměřující se na rozvoj, vzdělávání a výchovu osob se zrakovým postižením se nazývá tyflogedie. Tento pojem pochází z řeckého slova tyflos, což znamená slepý, a paidea, tedy výchova. Teorie této vědní disciplíny se utvářela mnoho let a velkou měrou ji ovlivnily vědomosti očního lékařství, tzv. oftalmologie. Tyflogedie jako taková byla v Čechách obecně uznána až v 70. letech 20. století díky práci zmíněného Miloše Sováka, který vytyčil šest základních oborů speciální pedagogiky.¹²⁴ *„Cílem tyflogedie je maximální rozvoj osobnosti jedince se zrakovým postižením, což znamená nejen dosažení nejvyššího stupně socializace, včetně zajištění adekvátních podmínek pro edukaci, ale i přípravu na povolání, následné pracovní zařazení a plnohodnotné společenské uplatnění.“*¹²⁵

4.5 Integrace žáka s postižením zraku do vzdělávacího procesu

Vlivem nedostatečné socializace a sociální interakce vůbec může být narušeno sebepojetí, utváření a rozvoj osobnosti daného jedince se zdravotním

---

¹²² Srov. PIPEKOVÁ A KOL., Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido-edice pedagogické literatury, 1998. s. 109. – 110.

¹²³ Srov. [Tamtéž] s. 110. – 113.

¹²⁴ Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflogopedických informací. s. 36.

¹²⁴ Srov. [Tamtéž] s. 10.

¹²⁵ [Tamtéž] s. 11.

znevýhodněním. Špatná sociální interakce s okolím nebo odmítavý postoj rodičů v raném věku života se může odrazit na kvalitě pozdějších společenských vztahů a sociální adaptability. Tyto osoby pak mohou zažívat pocit ztráty tzv. „sociální normality“. Na integraci se podílí jak samotná osobnost handicapovaného, jeho společenské schopnosti, tak také různé odbory a legislativní opatření.¹²⁶

Vzdělávání žáků se zrakovým postižením probíhá na specializovaných i běžných školách. Na všech těchto školách by měly být zajištěny pomůcky, technické zabezpečení a pedagogický asistent, popřípadě může být vypracován individuální vzdělávací plán. Na faktorech úspěšné integrace se velkou měrou podílejí jak rodiče žáka a jeho předchozí domácí příprava, tak také samotný učitel. Učitel v běžné škole musí znát žakovu zdravotní anamnézu, měl by spolupracovat se Speciálně vzdělávacím centrem a připravit třídu na příchod a možné zvláštní projevy chování žáka se zrakovým postižením. Žák samotný by měl po příchodu do školy zvládat orientaci v jejích prostorách, včetně třídy, a zvládat základní samoobslužné činnosti.¹²⁷

Nejvhodnější dobou pro integraci dítěte se zrakovým postižením je předškolní věk. Takové dítě může po předchozí domluvě rodičů s ředitelem navštěvovat mateřskou školu pro zrakově postižené, běžnou mateřskou školu, nebo její speciální třídu, přičemž návrh na přijetí takového dítěte podává speciálně-pedagogické centrum nebo pedagogicko-psychologická poradna.¹²⁸

Po absolvování školy základní mohou zrakově postižení žáci nastoupit na střední školu. V České republice si mohou studenti vybrat z mnoha běžných oborů, které se otevírají v závislosti na počtu přihlášených. Školy jsou vybaveny jak z hlediska techniky, tak také způsobilostí pedagogických pracovníků, přičemž je brán zřetel na možnost následného uplatnění studovaného oboru. Speciální školy zaměřené na výuku studentů se zrakovým znevýhodněním jsou u nás převážně v Praze, například Obchodní akademie pro zrakově postižené, SOU - Střední odborné učiliště Aloise Klára, Konzervatoř nebo Gymnázium.¹²⁹

Vysoké školy dnes navštěvuje mnoho osob s vadami zraku. Ty mají k dispozici celou škálu různých kompenzačních pomůcek, od elektronických a digitálních přístrojů až po centra a střediska podporující studenty

---

¹²⁶ Srov. PIPEKOVÁ A KOL., Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido-edice pedagogické literatury, 1998. s. 236. – 237.

¹²⁷ Srov. [Tamtéž] s. 24. – 25.

¹²⁸ Srov. HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. Brno: Paido. edice pedagogické literatury, 2007. s. 97. – 98.

¹²⁹ Srov. [Tamtéž] s. 102. – 103.

s postižením.¹³⁰ Jmenujme např. Středisko pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami v Hradci Králové, Carolina při Matematicko-fyzikální fakultě UK nebo Tereza při ČVUT a Institut rehabilitace zrakově postižených při fakultě humanitních studií UK.¹³¹

---

¹³⁰ Srov. KAVALÍROVÁ, Kateřina. Okamžik: Nevidomí mezi námi. In: *Nevidomimezinami* [online]. 2014 [cit. 2016-05-12]. Dostupné z:

http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/Cestovani/Skoly_pro_zrakove_postizene.html

¹³¹ Srov. HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. Brno: Paido. edice pedagogické literatury, 2007. s. 103.

5 VÝVOJ PÍSMO PRO NEVIDOMÉ

Vznik písma byl jedním z nejnáměnitelnějších momentů lidstva. Jde o určitou podobu jazyka, kterým si lidé po celá staletí mezi sebou předávají své myšlenky, informace a poznatky o historii. Tato forma dorozumívání je v průběhu dějin stálá a nezávislá na podobě a tvaru. Všechny druhy písma jsou nějakým způsobem významné.¹³²

Současně s intelektuálním rozvojem společnosti a snahou zapojit do něj i osoby se zrakovým postižením vznikají snahy o vytvoření písma pro nevidomé. Této integraci předcházela dlouhá cesta, ale díky snaze vzdělávat a umožnit nevidomým osobám pracovat se postupně začaly zakládat ústavy, školy a azyly pro zrakově postižené. Tím se slepecké písmo postupně začalo vyvíjet a zdokonalovat.¹³³

Ještě než vznikla společná výuka na školách a v ústavech, pokusy vytvořit písmo pro nevidomé se zaměřovaly pouze na jednu osobu. Autor určitého písma nebo znaků jej většinou tvořil pro někoho individuálně. Z počátku se autoři pokoušeli přepisovat nebo nějak přeměňovat běžné písmo, ale sami nevidomí spíše preferovali písmo speciální, načež vznikaly všelijaké systémy speciálních znaků.¹³⁴

Jako první měl snahu vytvořit písmo pro osoby se zrakovým postižením římský spisovatel a filosof M. F. Quintilianus, který již v 1 st. n. l. poukázal na možnost čtení pomocí hmatu. Jeho vzorník znaků nese název *Tabella* a jde o písmo vyryté do dřeva. Tato *Tabella* se stala inspirací pro mnohé z dalších tvůrců písma pro nevidomé. Od druhé poloviny 16. století se využívala tzv. vyřezávaná latinka, kterou poprvé zveřejnil Francesco Lucas. Poté se objevují další nápady, jak nevidomým zprostředkovat písmo, například psaní hustým inkoustem, který zanechává reliéfní otisk, nebo nový způsob rytí rydlem na voskovou destičku. S tímto návodem poprvé přichází v roce 1542 vědec Pero Mexia ve svém spisu *Silvio variarum lectionum*. Quintilianovou *Tabellou* se inspiruje také Bernoulli, který svými vyřezávanými písmeny, rydlem a voskovou podložkou naučil svoji žačku psát, a to hned několika jazyky. Příklady těchto

---

¹³² Srov. SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. s. 10.

¹³³ Srov. [Tamtéž] s. 10.

¹³⁴ Srov. [Tamtéž] s. 12.

druhů slepeckého písma byly stále zamýšleny individuálně, a to většinou pro osoby z vyšších vrstev.¹³⁵

Jiný přístup měl Francesco Lana Terzi, který nejprve začal vertifikováním všech doposud známých metod, ze kterých vytvořil kombinaci čar, bodů, číslic a interpunkčních znamének. Zásadní u tohoto druhu písma byl fakt, že nebyl čitelný ani pro vidomé a museli se ho učit stejně jako zrakově postižení. Přínosem bylo, že nevidomí mohli tímto písmem také psát a že bylo dostupné a určené všem zrakově znevýhodněným. Tyto myšlenky koncipuje a uvádí ve svém díle *Podromo*.¹³⁶

Další osobností, která se pokoušela sestavit písmo pro zrakové znevýhodněné, byl Valentin Haüy. Ten roku 1874 založil první vzdělávací ústav pro nevidomé v Paříži a sestavil reliéfní latinku, která se skládala z velkých i malých písmen. Tu po špatných zkušenostech upravoval a zmenšoval. Dva roky po otevření ústavu Haüy zřídil tiskárnu pro slepecké písmo, což byla v té době novinka, a v roce 1788 na ní vytiskl reliéfní knihu o francouzské gramatice. Haüy měl mnoho následovníků, kteří jeho myšlenky nadále rozpracovávali.¹³⁷

Za zmínku stojí také objev, se kterým přišel Johann Wilhelm Klein. Ten nejprve vytvořil tzv. hladkou latinku, kterou postupně vylepšoval. Tato latinka byla ale vyhrazena jen pro tisk, který byl v té době velice nákladný. Po inspiraci několika ženami a jedním nevidomým učitelem zdokonaluje Klein techniku vypichování bodů do papíru. Využíval k tomu nejdříve dřevěné, později kovové malé hranoly, jež tvořily sadu jehel. Toto jehlové písmo bylo stylizováno, a proto se nevidomým lépe četlo, ale i psalo. Z této techniky později vznikla tzv. propichovaná latinka, která se z Německa dostala i do Čech a používala se od poloviny 19. století.¹³⁸

Hledáním vhodného slepeckého písma se zabývalo mnoho badatelů. V roce 1825 vypsala Edinburská společnost pro umění soutěž, od které si slibovala, že se konečně najde vhodné písmo, které by učitelé mohli využívat ve vzdělávacím procesu zrakově znevýhodněných žáků. Přijala však pouze písmo transformované z latinky a speciální znaky. Později si společnost začala uvědomovat, že latinka a její transkripce není jako slepecké písmo příliš vhodná. V soutěži zvítězil J. Gall, který byl zároveň jejím vedoucím. V té době téměř

---

¹³⁵ Srov. SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. str. 12. – 13.

¹³⁶ Srov. [Tamtéž] s. 15. – 16.

¹³⁷ Srov. [Tamtéž] s. 16. – 17.

¹³⁸ Srov. [Tamtéž] s. 17. – 18.

každý ředitel nebo vedoucí ústavu pro nevidomé vytvářel vlastní podobu slepeckého písma. Ta byla později různě přeměňována a zdokonalována, jak po vzhledové stránce, tak i po té technické.¹³⁹

Analýzou a syntézou písem ze soutěže, ale i dalších jiných vzniklo osobité slepecké písmo anglického právníka Williama Moona, který v roce 1839 ztratil zrak. Moonovo písmo se svého času hojně využívalo, vydávaly se knihy i časopisy psané jeho písmem, později ale popularita písma klesla.¹⁴⁰

Jako dalšího tvůrce písma pro zrakově postižené můžeme jmenovat Wilhelma Ludolfa Lachmanna, který založil ústav pro nevidomé v Braunschweigu. Lachmann vytvořil podobu propichované a reliéfní latinky a také tzv. geometrické písmo. Postupně se dopracoval od složitých tvarů přes zjednodušené tvary latinky až k bodovému systému. Devět bodů bylo složeno do tvaru čtverce s jedním bodem uprostřed. Tento systém bylo možné přenést i na cizí jazyky, nebo například na matematiku, a obsahoval znaky i pro interpunkční a diakritická znaménka. Je dost pravděpodobné, že nebýt pozdějšího Braillova písma, to písmo, které vytvořil Lachmann, by se využívalo ještě dnes.¹⁴¹

Všechny doposud zmíněná písma mají svojí historickou a vývojovou hodnotu. Bodová písma jsou důležitá především z vývojového hlediska, písma transformovaná z latinky zase z hlediska historického. Další techniku jemných vytlačovaných bodů, která byla vhodná pro tisk, navrhl Bauford. Tu poté ještě vylepšil V. Ballu nebo Stockmanson. Veškerá tato vylepšení bodové techniky a z části také technika Kleinova písma měly později vliv na vznik tzv. perličkové latinky. K té se na rozdíl od Kleinova propichování papíru jehlou používaly hroty, které byly tupé a papír nepropíchly, nýbrž protlačily. Perličkovou latinku se nakonec pro její špatnou čitelnost prosadit nepodařilo.¹⁴²

Všechna, nebo alespoň většina z již zmíněných slepeckých písem nenaplnila očekávání jak nevidomých, tak také samotných tvůrců. Poté ale přichází na scénu písmo Braillovo.¹⁴³

---

¹³⁹ Srov. SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. Str. 23. – 25.

¹⁴⁰ Srov. [Tamtéž] s. 29.

¹⁴¹ Srov. [Tamtéž] s. 29.

¹⁴² Srov. [Tamtéž] s. 30. – 31.

¹⁴³ Srov. [Tamtéž] s. 31.

5.1 Vznik Braillova písma

Pro vnímání písma pomocí hmatu je, jak již bylo řečeno, neadekvátnější bodová soustava. Dnes je po celém světě rozšířeno bodové písmo Braillovo. Toto písmo má několik nesporných výhod, které jsou zřejmě také příčinou jeho velkého úspěchu. Na ten si však písmo i jeho tvůrce samotný museli nějaký čas od jeho vzniku počkat.¹⁴⁴

Uspořádání soustavy bodů Braillova písma je v harmonii s psychikou a fyziologií vnímání pomocí hmatu. Braillovo písmo je široce adaptivní, ať už na jiné jazyky, s menší úpravou dokonce i na čínský jazyk, nebo na zapisování dat z chemie, matematiky, i římských číslic. V tomto písmu je vytvořena také Braillova azbuka. Další předností, kterou písmo disponuje, je jeho snadné psaní a to i u 1. ročníků na základních školách. Dále se může například Braillovo písmo lehce a poměrně nenákladně namnožit tiskem. Dnes je jím tištěno mnoho publikací, knih, časopisů, ale i hudebních zápisů. Braillovo písmo je zdroj jazykového formy, který slouží nevidomým při procesu poznávání a myšlení.¹⁴⁵

Za první bodové písmo pro zrakově znevýhodněné osoby lze považovat písmo od Charlese Barbiera de la Serre z roku 1815. Jelikož bodové písmo nemá co do vzhledu daleko k vojenským šifrovacím soustavám a Ch. Barbier byl bývalý důstojník, je zřejmé že se inspiroval právě u těchto reliéfních šifrovacích vojenských písem. On sám ještě v roce 1796 jedno takové vytváří a poté roku 1815 přichází s tzv. nočním písmem (skotografie), které už je jen málo vzdálené písmu pro nevidomé. Stejně jako Ch. Barbier i již zmíněný F. L. Terzi se inspiroval vojenskými šiframi a také sám koncipoval písma pro vojenské účely. Písmo, které Ch. Barbier vytvořil roku 1815, bylo Akademií věd v Paříži v roce 1821 schváleno a zavedeno v jednom z ústavů pro zrakově znevýhodněné, který v té době vedl Guillié. Tímto písmem byla později vytištěna také kniha, která podává instrukce o již zmíněném nočním písmu. Barbierovým písmem z roku 1815 mohli nevidomí nejen číst, ale také psát. Šlo o dvanáctibodové písmo, které se transformovalo dokonce i na notovou osnovu. Barbierovo písmo však nebylo příliš praktické a kvůli větší velikosti a množství bodů se poměrně špatně četlo.

---

¹⁴⁴ Srov. SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. s. 35. – 41.

¹⁴⁵ Srov. [Tamtéž] s. 39, 68.

Toto písmo se také nepoužívalo nikde jinde než ve zmíněném ústavu, proto se nemělo šanci prosadit tak jako písmo dalšího autora.¹⁴⁶

Autor, který se se svým písmem prosadil na soutěži, která měla za cíl vylepšit písmo Ch. Barbiera a upravit ho tak, aby se dalo využít k zápisu hudební notace, byl tehdy šestnáctiletý Francouz Louis Braille. Tuto soutěž zorganizovali sami studenti na jednom z francouzských ústavů, kde byla hudba pokládána za jeden z hlavních oborů. Chtěli totiž hudbu zaznamenávat tak, aby skladby bylo možné později znovu přehrát. Písmo, které L. Braille vytvořil, bylo menší než Barbierovo a tudíž i lépe čitelné ukazovákem, kterým nevidomý písmo čtou. Písmo bylo zredukováno na šest bodů, respektive na dva vertikální sloupce, které obsahovaly tři body. Toto písmo je významné z několika důvodů, a to například proto, že je adaptivní na jiné jazyky, lze s ním zapisovat hudební skladby, dá se využít například i v matematice a obsahuje znaky pro velká písmena i interpunkční znaménka.¹⁴⁷

Louis Braille se narodil 4. 1. 1809 ve Francii. Když mu byli 3 roky, tak si omylem poranil levé oko. Záhy však kvůli nedbalé péči a následné infekci, která se rozšířila i na pravé oko, oslepl úplně. Díky vzdělanosti rodičů a podpoře místního kněze se L. Braille dostal s plným stipendiem na jedinou francouzskou školu pro nevidomé, kde se později stal také učitelem několika předmětů. L. Braille zemřel 1852 na tuberkulózu, ale jeho písmo přetrvalo a dnes se používá po celém světě.¹⁴⁸

Přesný rok, kdy L. Braille své písmo vytvořil, není zcela znám, avšak běžně se uvádí rok 1825, přičemž se samotné předložení písma po několika úpravách datuje až o dva roky déle. To však neznamená, že se Braillovo písmo začalo používat ihned po objevení. Ředitelé se tomuto písmu stále vyhýbali a prosazovali bodovou soustavu od Ch. Barbiera, nebo písma, která sami vytvořili. Studenti tak byli nuceni učit se stále nová písma. Šlo například o ředitele Guilliho nebo Dufaua, který se snažil neustále upřednostňovat své písmo. Dufau však nakonec uznal, že jeho písmo není vhodné a sám se stal velkým šířitelem písma Braillova.¹⁴⁹ Při své obhajobě tohoto písma uvedl: „*Toto*

---

¹⁴⁶ Srov. SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. s. 36.

¹⁴⁷ Srov. [Tamtéž] s. 35. – 36.

¹⁴⁸ Srov. TEA, green. Louis Braille. In: *FDb.cz: Filmová databáze* [online]. Filmová databáze s.r.o. (FDb.cz), 2016 [cit. 2016-05-14]. Dostupné z: <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/74598-louis-braille.html>

¹⁴⁹ Srov. SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. s. 36.

písmo obsahuje všechny principiální prostředky, kterými se slepci mohou rozvíjet."¹⁵⁰ Braillovo písmo se plně ujalo až dva roky před jeho smrtí, a to v roce 1850. L. Braille byl svými nevidomými kolegy uznáván již dlouho, ale na opravdové a oficiálního uznání ve své zemi musel L. Braille čekat dlouhých 25 let a i poté trvalo ještě dlouho, než se písmo plně prosadilo i v jiných zemích a školách.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. str. 36.

¹⁵¹ Srov. [Tamtéž] s. 37.

6 KOMPENZAČNÍ TYFLOPEDICKÉ POMŮCKY

Nedílnou součástí života osob s jakýmkoli zrakovým znevýhodněním jsou tyflopédické pomůcky. Ty těmto jedincům pomáhají při integraci, při orientaci v prostoru, ve vzdělávacím procesu, v přípravě na povolání, ale i v běžných životních situacích a slouží jim především jako prostředek k samostatnosti a plnohodnotnému společenskému, kulturnímu i osobnímu životu. Tyto pomůcky jsou uzpůsobeny tak, aby je nevidomý mohl vnímat hmatem nebo sluchem, některá jsou uzpůsobena i pro vnímání zrakem. Tyflopédické pomůcky lze rozlišovat podle stupně a druhu zrakové vady, podle jejich účelu a využití nebo také na klasické a moderní. Tyflopomůcky spadají do oboru tzv. tyflotechniky. Na trhu se objevují nejmodernější verze a další nové nápady na různé pomůcky. Pro jejich finanční nákladnost platí uživatelé jen polovinu z původní ceny, nebo jsou dotovány úplně.¹⁵² „Podle defektologického slovníku je tyflotechnika soubor přístrojů, zařízení a pomůcek umožňující nevidomým alespoň do jisté míry kompenzovat chybějící zrak.“¹⁵³

Kompenzační pomůcky dále zahrnují optické a optoelektronické pomůcky, výpočetní techniku, mobilní telefony, pomůcky pro usnadnění pohybu, pro denní potřebu, pro zápis Braillova písma, školní pomůcky, hračky, přístroje s hlasovým výstupem nebo diktafony a přehrávače. Pomůcek pro zrakově znevýhodněné uživatele je opravdu mnoho. Zde bude uvedeno několik pomůcek, které spadají do již zmíněných kategorií.¹⁵⁴

Do optických pomůcek se zařazují různé druhy lup, brýlí a dalších optických systémů. Jmenovat můžeme například druhy stojánkových lup, které mají výhodu v tom, že je uživatel nemusí držet, mají pracovní prostor pod čočkou a jsou nenáročné na obsluhu. Na trhu se můžeme setkat s mnoha variantami stojánkových i běžných lup. Jako příklad uveďme lupy stojánkové s osvětlením, s kloubovým ramenem, lupy do ruky, předsádkové na brýle, s mechanickým, nebo automatickým osvětlením, hlavové lupy nebo závěsné vyšívací. Každá z těchto lup má svou velikost zorného pole a určitou míru zvětšení, proto si

---

¹⁵² Srov. FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. s. 129. – 131.

¹⁵³ [Tamtéž] s. 129.

¹⁵⁴ Srov. BUBENÍČKOVÁ, Hana, Petr KARÁSEK a Radek PAVLÍČEK. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012. s. 5. – 7.

uživatel musí zvolit takovou, která mu bude dle parametrů vyhovovat.¹⁵⁵ Další pomůcky, které spadají do kategorie optických, jsou například hyperkulární čočky, které optici zabrušují do obrub brýlí a které se využívají ke čtení běžného textu z menší vzdálenosti. Ke čtení textu z větší vzdálenosti se využívá tzv. monokulár, který je vhodný hlavně při orientaci v prostoru, čtení názvů ulic nebo informačních cedulí. U nás je k dostání malý, přenosný monokulár turmon. Další pomůckou je Galileiho a Keplerův systém, jde o jakési tubusy podobné dalekohledu, které umožňují dívání do dálky i z blízka.¹⁵⁶ Dalšími pomůckami jsou například různé stojany s držákem na lupy, posuvné systémy na brýle hranoly a polokoule, sklopné desky nebo filtrované brýle.¹⁵⁷

Optoelektronické pomůcky jsou již trochu obtížnější na obsluhu, záleží na typu a prvcích, které pomůcka obsahuje. Některé přístroje vyžadují citlivé zacházení a jemnou motoriku. Z této kategorie pomůcek můžeme zmínit například systém, který obsahuje kameru, monitor a přídatný modul. Slouží jako pomůcka pro čtení, zvětšení textu, ale také pro psaní, a dobře se uplatňuje i v pracovním prostředí. Další mechanicko-elektronický přístroj je lupa, která má velký displej a umožňuje zvětšení textu až 30 krát. Lze používat buď černobílý, nebo barevný režim obrazovky a je s ním možné také psát. Další elektronická lupa dostupná na trhu je založena na podobném principu jako dvě předešlé, obsahuje ale kameru pro ruční ovládání, čímž je možné sní nejen jezdit po řádcích, ale také po nedostupných místech papíru, jako jsou například ohnuté rohy nebo oblé povrchy. Jde o tzv. optoelektronické lupy.¹⁵⁸

Pomůcky na základě výpočetní techniky se objevují na začátku 90. let minulého století, neustále se vyvíjejí a zdokonalují. Jsou velice důležité, protože uživateli poskytují pomoc v mnoha ohledech. Slouží jako nástroj při vzdělávání, komunikaci, zaznamenávání, zpracování a přístupu informací. Nevidomá osoba se nejdříve musí naučit různé postupy, jak s daným počítačem pracovat, ovládá jej pomocí klávesnice a může zpracovat pouze s textem. Pořídí se dají různé softwary, které zrakově znevýhodněným usnadňují práci s počítačem. Nevidomá osoba může mít ze začátku problém se s počítačem naučit zacházet, a to proto, že nepracuje analyticky, nýbrž intuitivně jako vidomý. Zmínit můžeme například software odečítač obrazovky, který veškeré informace přepisuje do Braillova

---

¹⁵⁵ Srov. BUBENÍČKOVÁ, Hana, Petr KARÁSEK a Radek PAVLÍČEK. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012. s. 5. – 21.

¹⁵⁶ Srov. [Tamtéž] s. 21. – 27.

¹⁵⁷ Srov. [Tamtéž] s. 5.

¹⁵⁸ Srov. [Tamtéž] s. 31. – 36.

písma, nebo ho převádí na hlasový výstup. Tento software je podporován více operačními systémy a je možné ho nainstalovat také do mobilního telefonu. Takto upraveny mohou být také notebooky a netbooky. Další takovou pomůckou jsou digitální zvětšovací lupy s hlasovou podporou, které využívají především osoby slabozraké nebo se zbytky zraku, které tak mohou samostatně pracovat s informacemi, číst a psát. Pro osoby nevidomé jsou pak vhodná čtecí zařízení, která díky hlasovému výstupu zprostředkovávají uživateli to, co se děje na obrazovce. Pro hlasový výstup se využívá systém s názvem Auto-Lektor, ke kterému lze připojit také tzv. braillovský řádek. Jde o systém, který také patří do této kategorie pomůcek a umožňuje zobrazit písmena z braillovské abecedy. Cena tohoto zařízení je poměrně vysoká a závislá na tom, kolik obsahuje řádků pro zobrazení písmen (20, 40, 80). K dispozici jsou také braillovské tiskárny, které se též připojují k počítači a se kterými lze pracovat například v klasickém PC programu Microsoft Word, nebo ve speciálním editoru WinBraille. Dále jmenujme tiskárny na tisk reliéfních obrázků, které tisknou na papír pokrytý teplocitlivou vrstvou. Přístroje pro zápis Braillova písma jsou také důležitou pomůckou. Jedná se o různé psací stroje a tabulky, které mají místo běžné klávesnice šest kláves a korespondují s šestibodovým braillovským písmem. Zmínit můžeme také tzv. dymokleště, které na dymopásku vytlačují krátké popisky v Braillově písmu. Pro děti pak existují různé tyflopomůcky na výuku Braillova písma.¹⁵⁹

Důležitou složkou jsou pak také pomůcky pro snazší orientaci v prostoru. Těch je k dispozici celá řada, od orientačních holí, přes signalizační a navigační jednotky, až po vodící slepecké psy. Slepecké hole mohou být skládací, teleskopické, pevné, signalizační nebo opěrné. Rozdíl mezi opěrnými a těmi ostatními je především v koncovce hole, kdy opěrná má konec protiskluzový, větší, pevný a lépe držící stabilitu, kdežto ostatní hole jsou tenčí s málo výraznou koncovou částí. Orientační hole a doplňky k nim dodává v České republice například prodejna tyflopomůcek SONS ČR. Jako další pomůcky z této kategorie můžeme zmínit například ultrazvukový vyhledávač překážek, navigační jednotky na principu GPS, povelové vysílače nebo orientační majáčky s hlasovým výstupem. Samozřejmě nemůžeme opomenout vodící psy. Takového psa si může nevidomý po samostatném zvládnutí orientace v prostoru pořídit. Je to skvělý pomocník nejen pro usnadnění mobility, ale také při navazování

---

¹⁵⁹ Srov. BUBENÍČKOVÁ, Hana, Petr KARÁSEK a Radek PAVLÍČEK. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012. s. 41. – 80.

společenských vztahů. Nevidomý většinou využívá kombinaci slepeckého psa a orientační hole.¹⁶⁰

Také pro domácnost je nevidomým k dispozici mnoho pomůcek usnadňujících běžné činnosti a pomáhajících při samoobsluze. V kuchyni mohou nevidomí využít kupříkladu váhu, která má odměrku s hlasovým výstupem a vystouplými značkami pro ovládnání, nebo různé oddělovače žlutků, indikátory hladiny, držáčky na potraviny nebo indikátory světla a barev. Při nákupu mohou nevidomí využít také čtecího zařízení na etikety. V běžném životě jsou to dále pomůcky jako rozpoznávač bankovek a mincí, zásobníky na léky a jiné drobné předměty, rozlišovač ponožek nebo klíčů, rámečky a šablony na psaní, podpisové šablony, reliéfní hmatové oznamovače, navlékač jehel a mnoho dalších.¹⁶¹

Pro děti jsou pak k dostání různé hračky, pomůcky pro volný čas a sport a také pomůcky do školy.¹⁶² „*Hmatové a zvukové hry a hračky jsou vhodné jak pro zábavu, tak pro rozvoj kompenzačních smyslů (hmatu a sluchu) a poznávacích procesů (vnímání, paměti, představivosti, učení, myšlení, řeči).*“¹⁶³ Na trhu lze sehnat stavebnice, stolní hry, hlavolamy, karty, knížky a počítače. Pro sport je vhodný například rotoped, tandemové kolo nebo kolo, kdy jezdci sedí vedle sebe, nikoli za sebou jako u běžného tandemu. Co se týče speciálních her a hraček, ty dodává SONS ČR – Prodejna tyflopomůcek, která nabízí i pomůcky do školy, jako například kalkulačky, rýsovací potřeby, sešity, reliéfní mapy, atlasy, učebnice atd.¹⁶⁴

6.1 Kompenzace zraku pomocí hmatu

Vnímání pomocí hmatu je jednou z nejdůležitějších možných kompenzačních pomůcek pro osoby s těžkým zrakovým postižením. Umožňuje sice získávat menší množství informací o okolních vjemech než zrak samotný, ale je ze všech ostatních smyslů nejadekvátnější. Toto vnímání umožňují kožní receptory, které po dotyku vysílají signály do mozku. Rozdíl mezi vnímáním zrakovým orgánem

---

¹⁶⁰ Srov. BUBENÍČKOVÁ, Hana, Petr KARÁSEK a Radek PAVLÍČEK. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012. s. 67. – 75.

¹⁶¹ Srov. [Tamtéž] s. 84. – 94.

¹⁶² Srov. [Tamtéž] s. 95. – 99.

¹⁶³ [Tamtéž] s. 95.

¹⁶⁴ Srov. [Tamtéž] s. 99. – 100.

a pomocí hmatu spočívá v tom, že zrakem nejdříve rozpoznáváme celek a teprve potom detaily, kdežto při vnímání hmatem nejprve analyzujeme detaily, ze kterých si následně utvoříme představu o celku. Vnímání pomocí hmatu není zprvu automatické, je potřeba se o ruce starat a hmat trénovat. Pro vnímání hmatem se běžně využívá termínů jako vidět, číst, prohlédnout si nebo podívat se.¹⁶⁵ Protože musí nevidomí všech ostatních smyslů využívat ve větší míře než ostatní lidé, a to téměř neustále, mohou tyto smysly ještě zesílit.¹⁶⁶

Na vzdálenost ruky je možné pomocí hmatu vnímat nejen tvar, velikost, povrch, vzdálenost, ale také chlad, teplo nebo hmotnost. Hmatem však není možné vnímat barvy. Těžko pochopitelná je také perspektiva. Vnímání zrakem je ovlivněno naší zkušeností a může viděné někdy na rozdíl od hmatu zkreslovat.¹⁶⁷

Na kvalitě vidění hmatem může mít vliv mnoho faktorů. Receptory na kůži a zejména v konečcích prstů mohou být poškozeny v důsledku například popálení, poleptání, mozolů, ekzémů, bodnutí hmyzem nebo chladem. Je proto nutné o ruce i nohy dobře pečovat.¹⁶⁸

Hmatovou percepci je také nutné začít trénovat již v raném věku. Pro dítě se zrakovým postižením je nezbytné využívat hmat co nejdříve, a to kvůli pozdější samostatnosti. Velký vliv mají rodiče, kteří dítě motivují a učí jej poznávat předměty a okolí skrze hmat.¹⁶⁹ Od narození se dítě učí hmat používat a uchopovat různé předměty, v čemž hraje důležitou roli palec. V pozdějším věku je možné hmat u dítěte rozvíjet prostřednictvím různých hmatových her, přičemž je při této výchově nutná důslednost, ale i trpělivost. Postupně se dítě učí používat obě ruce a všechny prsty a k viděným předmětům přiřazovat pojmy. Naučí se rozeznávat a pojmenovávat to, co je tekuté, tvrdé, těžké, lehké, suché, mokré, kulaté, ostré nebo malé a velké. V předškolním věku by mělo dítě zvládnout výše zmíněné dovednosti, přesto jsou míra a rozsah dovedností závislé na individuálních dispozicích a druhu zrakového postižení. Ve škole se žák některým pohybům musí učit. Je důležité mu pohyb předvést tak, aby si ho mohl hmatem zapamatovat, a je také nutné k němu uvést patřičný komentář. Důležité

---

¹⁶⁵ Srov. KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. 1. Praha 5: SEPTIMA, 1999. s. 4. - 7

¹⁶⁶ Srov. KOCHOVÁ, Klára a Markéta SCHAEFFEROVÁ. *Dítě s postižením zraku: Rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. 1. Praha: Portál s.r.o., 2015. Str. 43.

¹⁶⁷ Srov. [Tamtéž] s. 43. - 46.

¹⁶⁸ Srov. KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. 1. Praha 5: SEPTIMA, 1999. s. 7. - 8.

¹⁶⁹ Srov. KOCHOVÁ, Klára a Markéta SCHAEFFEROVÁ. *Dítě s postižením zraku: Rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. 1. Praha: Portál s.r.o., 2015. s. 46. - 50.

také je žákovi při využívání hmatu naučit, jak správně používat ruce, hmatat předměty co možná nejlépe a zároveň přitom šetřit svou energii.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ Srov. KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. 1. Praha 5: SEPTIMA, 1999. s. 9. – 13.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 NEVIDOMÍ A UMĚNÍ

Umění je určitá forma společenského vědomí a odrazu skutečnosti, která rozvíjí estetické vnímání. Jde o projev tvůrčí schopnosti v mnoha výtvarných oborech, jako je malířství, sochařství, grafika, užité umění atd.¹⁷¹ *„Tvořivost, kreativita je činnost člověka, vytvářející nové materiální a duchovní hodnoty, jež mají společenský význam. Předpokladem tvůrčí činnosti je talent. Je to tak příznivé spojení schopností, že umožňuje tvořivě vykonávat nějakou činnost. Je to systém předpokladů pro tvořivou činnost v jedné nebo více oblastech. Talent předpokládá poměrně vysokou psychomorfologicky podmíněnou úroveň nadání a umožňuje dosáhnout v určité oblasti vynikajících úspěchů. Zárodky talentu, např. hudebního, výtvarného, matematického, pohybového, technického, literárního apod. se mohou objevit již v dětství. Talent sám o sobě není však zárukou úspěchu v dané oblasti. Pro rozvoj talentu je nutný trénink, cvičení, učení, usilovná práce.“*¹⁷²

Vnímat výtvarné umění je pro nevidomé osoby o něco složitější než vnímat hudbu nebo literaturu. Jedná se totiž o vizuální formy umění. Syntetické vnímání hmatem se od toho analytického pomocí zraku liší. Hmatem nelze obsáhnout tolik detailů jako zrakem. Vhodným výtvarným prostředkem pro nevidomé osoby je především modelování.¹⁷³

Dnes se touto výtvarnou metodou zabývá například soukromá škola Štěpána Axmana, který tuto metodu v roce 2001 založil a sestavil pro ni specifické osnovy a novou techniku modelování bez vody. Š. Axman se problematice týkající se zprostředkování umění nevidomým zabýval již od roku 1980, kdy pracoval na bronzových sochách, které poté byly vystaveny Slepeckým muzeem v Brně roku 1992.¹⁷⁴ *„V r. 1994 založil sdružení Slepýši pro výtvarné a kulturní aktivity nevidomých osob. Jednalo se o realizaci Axmanových představ o*

---

¹⁷¹ TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). Str. 206.

¹⁷² Tvořivost a její podpora. In: *Psychologie v teorii a praxi* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0812/podpora-tvorivosti>

¹⁷³ Nevidomí a umění: (Otázky defektologie 1965/66, str. 255–260). In: *Apogeum: Občanské sdružení* [online]. 2011 [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.apogeum.info/smykal/index.php?docid=41>

¹⁷⁴ Srov. SMÝKAL, Josef. Tyflopedický lexikon jmenný. In: *Apogeum: Občanské sdružení* [online]. Brno, 2006 [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.apogeum.info/tlex/heslo.php?id=54>

možnostech modelování nevidícími osobami.¹⁷⁵ Dodnes se také každý rok v Tasově při soukromé škole Š. Axmana pořádá sympóziium nazvané *Hele, socha pro nevidící*. Axman se mimo jiné věnuje externí výuce na PF MU v Brně, vydal mnoho dokumentů a propagačních materiálů a vytváří haptické pomůcky a hračky z hlíny.¹⁷⁶

7.1.1 Vnímání reliéfních obrázků

„U nevidomých není účelné věnovat příliš času práci s reliéfními trojrozměrnými obrázky, protože je pro ně velmi obtížné vytvořit si na základě této zkušenosti představu skutečného objektu. Reliéf je pouze symbolickým zobrazením předmětu a stává se pochopitelným pouze, pokud jsou hmatové vjemy doplněny verbální interpretací a vysvětlením.“¹⁷⁷ Menší obrázky stačí vnímat jednou rukou, u větších se využívají obě ruce, přičemž čtení levou rukou většinou probíhá zprava doleva a obráceně. Obecně lze určit tři základní postupy hmatového vnímání reliéfních obrázků. Jde o orientační pohyb ruky, kdy prsty čtou obrázek jako celek, pohyb prstů po obrysech, což umožňuje vidět detaily, a souběžný pohyb dvou prstů se využívá například při čtení geometrických tvarů. Palec ruky zůstává na jednom místě a ostatní prsty, většinou ukazovák, čtou obraz, nebo se využívá všech prstů najednou. Naučit se vidět, ohmatat a rozlišovat reliéfní zobrazení je důležité především kvůli pozdějšímu nácvičku čtení a psaní Braillovým písmem.¹⁷⁸

Hmatové vnímání a jeho rozvoj probíhá v podstatě po celý život nevidomého. Pomocí doteků a dalších smyslů získává informace a učí se poznávat své okolí. Hmat je náhradou za to, co my považujeme za samozřejmé, tedy zrak.¹⁷⁹

---

¹⁷⁵ SMÝKAL, Josef. Tyflopédický lexikon jmenný. In: *Apogeum: Občanské sdružení* [online]. Brno, 2006 [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.apogeum.info/tlex/heslo.php?id=54>

¹⁷⁶ Srov. [Tamtéž]

¹⁷⁷ Srov. KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. 1. Praha 5: SEPTIMA, 1999. s. 14.

¹⁷⁸ Srov. [Tamtéž] s. 14. – 15.

¹⁷⁹ Srov. KOCHOVÁ, Klára a Markéta SCHAEFEROVÁ. *Dítě s postižením zraku: Rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. 1. Praha: Portál s.r.o., 2015. s. 43. – 46.

8 POSTUP PRÁCE PŘI ZPRACOVÁNÍ RELIÉFU PANNY MARIE KLASOVÉ

Stěžejním cílem diplomové práce bylo přetvoření gotické deskové malby Panny Marie Klasové do reliéfní podoby (viz. Příloha II., obr. 19), která by posloužila jako haptická pomůcka pro osoby s různými postiženími zraku. Reliéfní vyobrazení se nejvíce přibližuje malbě jako takové a je proto pro tento účel nejvhodnější formou ke zpracování. Díky plasticitě může být původně plošné zobrazení vnímáno pomocí hmatu.

K vytvoření reliéfu bylo zapotřebí několik fází příprav a postupu. Protože se kopie obrazu nachází v klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích, bylo nejdříve zapotřebí vytvořit fotodokumentaci samotné malby a také interiéru kostela. K lepšímu pochopení objemovosti a plasticity přispěly následné skici a studie obrazu a jejich detailů (viz. Přílohy II., obr. 11, 12).

Po pochopení forem figury jsem postoupila k přípravě základové desky. Využita byla světlá modelovací šamotová hlína. Zpracovala jsem desku o rozměrech 44 x 29 cm. Vycházela jsem z teoretické myšlenky, že pro ucelenější vnímání hmatem by měly rozměry odpovídat zhruba velikosti dvou dlaní s roztaženými prsty, které by dílo celé obsáhly. Další fází postupu bylo nanesení základních forem hmoty (viz. Přílohy II. obr. 13, 14), přičemž bylo důležité zachovat její objem a zformovat ji dle anatomických zákonitostí. Šat byl vymodelován jako postupně se zvedající směrem k trupu, na němž byly poté modelovány sepjaté ruce a vysoko položené dlaně. Hlava byla vyobrazena s mírným náklonem vlevo, čímž byl do statického postoje vnesen náznak pohybu. Největší pozornost byla věnována detailům (viz. Přílohy II. obr. 16), a to především motivu obilných klasů, které měly symbolizovat neposkvrněné početí a plodnost Panny Marie. V původním vyobrazení se klasů nachází zhruba kolem 40, ale na reliéfu je jich vyobrazeno 25. Je to z toho důvodu, že klasy musely být vymodelovány pomocí formiček (viz. Přílohy II., obr. 22) s nadsazenou velikostí pro lepší hmatové vnímání. Osoba se zrakovým postižením totiž jen velice obtížně dokáže dešifrovat malé detaily a při vnímání zrakově postupuje analytickou cestou. Na pozadí pak bylo vymodelováno 25 hvězd, jejichž počet koresponduje s počtem hvězd na obraze a význam zřejmě odkazuje na to, že Panna Marie byla ve středověku často zobrazována jako královna nebes. Dále byly na pozadí vymodelovány prameny

dlouhých vlasů a nad hlavu byla umístěna korunka. Celá modelace má pro lepší čitelnost a pochopení celku i detailů zjednodušené formy.

Po vymodelování bylo nutné celý reliéf odlít do sádry, aby tak vznikl negativ a forma (viz. Přílohy II., obr. 18) pro pozdější postup práce. Do vyschlé sádry byla následně vtlačována hlína, která po vyndání kopírovala vzhled odlitku. Následně byl takto získaný reliéf upravován do konečné podoby. Po vyschnutí byl vypálen a poté byl znovu upraven jeho povrch. Následně byla práce polychromována akrylovými barvami. Odstíny byly zvoleny tak, aby odpovídaly motivu reálné barevnosti gotického obrazu. Jsou tedy syté a kontrastní, což je vhodné především pro osoby s vadou zraku, které dokážou alespoň částečně rozeznávat barvy.

Součástí praktické činnosti bylo také vytvoření stylizovaného detailu obilného klasu (viz. Přílohy II., obr. 21). To probíhalo po vzoru reliéfu stejným postupem. Rozměry činí 19,5 x 12, 5 cm a spolu s reliéfním vyobrazením Panny Marie Klasové bude klas instalován v klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích i s doprovodnými popisky v Braillově písmu, které jsou důležité pro lepší pochopení a orientaci ve vyobrazení. Oba výtvořky budou k dispozici nevidomým i ostatním zájemcům.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce bylo přetvoření gotického deskového obrazu Panny Marie Klasové na haptickou pomůcku pro zrakově znevýhodněné osoby do podoby reliéfu. Ten byl vyroben z keramické hlíny, která byla po vymodelování, vysušení a následném vypálení barvena odstíny korespondujícími s předlohou na gotickém obrazu.

V části teoretické bylo shrnuto středověké zobrazování maleb na českém území, a to konkrétně v jednotlivých epochách gotiky. Zmíněno bylo několik stěžejních děl a jejich autorů z těchto období. Představen byl poté samotný obraz Panny Marie Klasové, jeho historie, symbolika a souvislosti s ním spojené. Dále byla popsána problematika související s tyflopédií a speciální pedagogikou osob se zrakovým postižením. Teoretická část byla z hlediska získávání zajímavých informací velice přínosná, jelikož tyto znalosti posloužily k vytvoření praktického úkolu.

Samotná práce byla kombinací několika činností, které vedly ke splnění daného cíle. K přetvoření obrazu Panny Marie Klasové na reliéf bylo zapotřebí propojit získané teoreticko-historické znalosti a praktické zkušenosti.

Po předchozí přípravě, jako byly například přípravné skici a fotodokumentace klášterního kostela Obětování Panny Marie a jejího interiéru se zaměřením na obraz Panny Marie Budějovické v tabernáklu hlavního oltáře, jsem postupovala od nanesení hmoty na základovou desku přes ucelení formy až po modelování detailních motivů, které jsou v případě této malby hlavními nositeli významu uctívaného obrazu. Jednalo se především o modelaci obilných klasů, kterými mělo být symbolicky vyjádřeno neposkvrněné početí Panny Marie klasové, a to jako metafora k úrodnému poli, které zrodilo obilí, které nebylo předtím zaseto.

K vytvořenému reliéfu bylo nutné připojit popisek v Braillově písmu s vysvětlujícím a doprovodným komentářem pro lepší pochopení díla. Postupně tak vznikla práce, která mnohým osobám s různými zrakovými postiženími umožní „spatřit“ ve středověku hluboce uctívaný obraz, který by jinak neměly možnost obdivovat.

ZDROJE

Seznam použité literatury

BLAŽKOVÁ, Veronika. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. ISBN 978-80-7290-646-8.

BUBENÍČKOVÁ, Hana, Petr KARÁSEK a Radek PAVLÍČEK. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012. ISBN 978-80-260-1538-3.

ČERNÝ, Jiří. *Poutní místa Jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*. 1. České Budějovice: Bohumír NĚMEC-VEDUTA, 2006. ISBN 80-86829-19-7.

FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Knižnice oddělení dokumentace tyfopedických informací. ISBN 978-80-244-1857-5.

GOMBRICH, E. *Příběh umění*. Vyd. 2., rev., v MF a Argu 1. Překlad Miroslava Tůmová. Praha: Mladá fronta, 2001, 683 s. Str. 184. ISBN 80-7203-143-0.

HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: Texty k distančnímu vzdělávání*. 2. Brno: Paido. edice pedagogické literatury, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.

KÖPEL, Karl, *Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen*. Band I – 1259-1391, 1901.

KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. 1. Praha 5: SEPTIMA, 1999. ISBN 80-7216-085-0.

KLŮCOVÁ, Bc. Helena. *Etické a pragmatické aspekty tyflopédické praxe*. České Budějovice, 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Mgr. Petr Jánský, PhD.

KOCHOVÁ, Klára a Markéta SCHAEFEROVÁ. *Dítě s postižením zraku: Rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. 1. Praha: Portál s.r.o., 2015. ISBN 978-80-262-0782-5.

PAVELEC, Petr. *České Budějovice: klášterní kostel Obětování Panny Marie*. České Budějovice: Herbiaprint, 1997

PIPEKOVÁ A KOL., Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido-edice pedagogické literatury, 1998. ISBN 80-85931-65-6.

ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 2. Praha 1: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1691-9.

ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. ISBN 80-246-0265-2.

SLÁNSKÝ, Bohuslav. *Technika v malířské tvorbě: malířský a restaurátorský materiál*. 2. Praha: SNTL - Státní nakladatelství technické literatury, 1976. ISBN 04-316-76.

SMÝKAL, Josef. *Pohled do historie slepeckého písma*. Brno: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994. ISBN 80-86413-30-6.

SMÝKAL, Josef. *Tyflopédický lexikon jmenný*. 2. vyd. Brno: Technické muzeum v Brně, 2006. Knižnice oddělení dokumentace tyflopédických informací. ISBN 80-864-1338-1.

TROJAN, Raul a Bohumír MRÁZ. *Malý slovník výtvarného umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-042-2338-9.

VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0602-6.

Internetové zdroje

Alois Klar. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-05-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Alois_Klar#Kl.C3.A1r.C5.AFv_.C3.BAstav

BRABEC, Milan. Město Česká Budějovice: Z historie. In: *Www.c-budejovice.cz* [online]. 2011 [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.c-budejovice.cz/cz/mesto/o-meste/stranky/historie.aspx>

ČAKIOVÁ, Julie. Klasifikace zrakového postižení. In: *NICM: Národní informační centrum pro mládež* [online]. 2006 [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/klasifikace-zrakoveho-postizeni>

Dominikánský klášter v Českých Budějovicích. In: *Kudyznudy.cz: CzechTourism* [online]. Praha 2: CzT, 2017 [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: <http://www.kudyznudy.cz/aktivity-a-akce/aktivity/dominikansky-klaster-v-ceskych-budejovicich.aspx>

FOJTÍK, Oldřich. Historické Budějovice: Historické Budějovice. In: *Historické Budějovice: Historické Budějovice* [online]. [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.historickebudejovice.cz/>

GLENN, Martina. Gotika. In: *ARTMUSEUM.CZ* [online]. 509 01 NOVÁ PAKA, 2008 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=67

GLENN, Martina. Mistr Litoměřického oltáře. In: *ARTMUSEUM.CZ: Domovská stránka Umělecké směry Muzea a galerie* [online]. Nová Paka: artmuseum.cz, 2008 [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=593

GLENN, Martina. Mistr Theodorik. In: *ARTMUSEUM.CZ* [online]. Nová Paka: Martina Glenn, 2008 [cit. 2017-01-22]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=594

Gotika. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Gotika>

Archizone.cz [online]. 2015 [cit. 2017-01-21]. Dostupné z: <http://www.archizone.cz/stavebni-slohy/gotika/>

HOSPODKOVÁ, Martina. *Středověké nástěnné malby v klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích* [online]. 2009 [cit. 2014-06-14]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Milena Bartlová. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/110309/ff_m/.

KAVALÍROVÁ, Kateřina. Okamžik: Nevidomí mezi námi. In: *Nevidomimezinami* [online]. 2014 [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/O_zivote_bez_zraku/Zivot_bez_zraku.html

KAVALÍROVÁ, Kateřina. Okamžik: Nevidomí mezi námi. In: *Nevidomimezinami* [online]. 2014 [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.nevidomimezinami.cz/main/nmn/Texty/Cestovani/Skoly_pro_zrakove_postizene.html

Kostel Obětování Panny Marie (České Budějovice). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2017 [cit. 2017-04-04]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Ob%C4%9Btov%C3%A1n%C3%AD_Panny_Marie_\(%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Ob%C4%9Btov%C3%A1n%C3%AD_Panny_Marie_(%C4%8Cesk%C3%A9_Bud%C4%9Bjovice))

MAREŠOVÁ, Milena M. a Karel KRATOCHVÍL. Mistr, který vytvořil krásný sloh. In: *Český rozhlas: Vltava* [online]. Praha 2: Český rozhlas, 2013 [cit. 2017-01-22]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/mozaika/literatura/_zprava/mistr-ktery-vytvoril-krasny-sloh-1292603

Nevidomí a umění: (Otázky defektologie 1965/66, str. 255–260). In: *Apogeum: Občanské sdružení* [online]. 2011 [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.apogeum.info/smykal/index.php?docid=41>

Osoby zdravotně znevýhodněné. CSZZ: Česká správa sociálního zabezpečení [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/ozz/>

Panna Maria Budějovická. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Panna_Maria_Bud%C4%9Bjovick%C3%A1

Probudte se!: Jak se žije nevidomým. In: *JWW.ORG: Svědkové Jehovovy* [online]. Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania., 2015 [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: <https://www.jw.org/cs/publikace/casopisy/g201511/co-vidi-nevidomi/>

SMÝKAL, Josef. Tyflopeditický lexikon jmenný. In: *Apogeuum: Občanské sdružení* [online]. Brno, 2006 [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.apogeuum.info/tlex/heslo.php?id=54>

TEA, green. Louis Braille. In: *FDb.cz: Filmová databáze* [online]. Filmová databáze s.r.o. (FDb.cz)., 2016 [cit. 2016-05-14]. Dostupné z: <http://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/74598-louis-braille.html>

Tvořivost a její podpora. In: *Psychologie v teorii a praxi* [online]. [cit. 2014-06-26]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0812/podpora-tvorivosti>

VisitBohemia.cz: VisitCeskeBudejovice.cz. *VisitBohemia.cz: VisitCeskeBudejovice.cz* [online]. Vydavatelství MCU s.r.o., Nádražní 230, 381 01 Český Krumlov [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: <http://www.visitceskebudejovice.cz/cz/historie-mesta-ceske-budejovice-do-17-stoleti/45/>

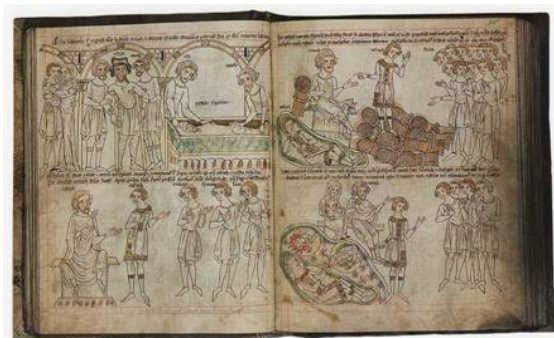
Czechtravels.com: České Budějovice. *Czechtravels.com* [online]. [cit. 2016-05-09]. Dostupné z: http://czechtravels.sweb.cz/Mesta/ceske_budejovice.htm

SEZNAM PŘÍLOH

- I. Obrazové přílohy k teoretické části.....67**
- II. Fotodokumentace k praktické části.....71**

PŘÍLOHY

I. Obrazový materiál k teoretické části

Obr. 1: Velislavova bible, pol. 14. st.

Obr. 2: Mistr Vyšebrodského oltáře, Madona z Říma, před r. 1360

Obr. 3: Mistr Třeboňského oltáře, Zmrtvýchvstání Krista, r. 1380

Obr. 4: Mistr Třeboňského oltáře, Kristus před Kaifášem, po r. 1500

Obr: 5: Klášterní kostel Obětování Panny Marie

Obr. 6: Pohled do kněžiště kostela

Obr. 7: Pohled z rajske zahrady do křížové chodby

Obr. 8: Replika obrazu Panny Marie Budějovické

Obr. 9: Kopie obrazu, klášter Schlägl, Rakousko

Obr. 10: Originál obrazu, Biskupství České Budějovice

II. Fotodokumentace k praktické části

Obr. 11., 12: Přípravné návrhy

Obr. 13: Nanesení základní hmoty reliéfu 1

Obr. 14: Nanesení základní hmoty 2

Obr. 15: Postup modelace

Obr. 16: Postup modelace - detail

Obr. 17: Výsledná modelace

Obr. 18: Sádrový odlitek reliéfu

Obr. 19: Pozitiv vyndaný ze sádrového odlitku

Obr. 20: Sádrový odlitek detailu

Obr. 21: Pozitiv detailu vyndaný ze sádrového odlitku

Obr. 22: Formy na detaily

ZDROJE PŘÍLOH

Obr. 1: ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. Str. 23.

Obr. 2: ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. Str. 44.

Obr. 3: ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. Str. 94.

Obr. 4: ROYT, Jan. *Středověké malířství v Čechách*. Praha, 2002. Str. 126.

Obr. 7. – 9: Panna Maria Budějovická. In: *Wikipedia: the free Encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2017-04-24].

Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Panna_Maria_Bud%C4%9Bjovick%C3%A1